

Yoksulluk ve Çevre Bağlamında Çocukların Geleceğini Tartışmak: Okul Sosyal Hizmeti Perspektifinden Bakış*

BERCESTE İLTER

Özet

Küreselleşme, sosyoekonomik ve çevresel eşitsizliklerin artışıyla birlikte çocuk yoksulluğunu geliştirmekte olan ve gelişmiş ülkelerde önemli bir sorun haline getirmektedir. Bu durum çocukların savunmasız konumlarını pekiştirerek yoksulluk olgusunun nesiller arası bir döngü oluşturmasına neden olmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin yoksulluk başta olmak üzere dezavantajlı bireylerin ihmal ve istismarının önlenmesi, korunma ve bakımı, rehabilitasyon ve desteklenmesi gibi mevcut mücadele ve müdahale alanlarına özellikle son yıllarda yarattığı olumsuz etkileri nedeniyle çevresel eşitsizlikler de dahil edilmiştir. Söz konusu çevresel etmenlerin neden olduğu yapısal sorunlardan biri de çocuk yoksulluğu olmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze alarak, bireylerin sosyal işlevselliğinin önündeki tüm engellerle mücadele eden sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanı olarak kabul edilen okul sosyal hizmetinin, çocuk yoksulluğu ve çevresel etmenler arasındaki olumsuz ilişkiye

* Bu çalışma Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet bölümü doktora öğrencisi Berceste İlter'in Doç. Dr. Melahat Demirbilek danışmanlığında yaptığı seminer çalışmasının derlenmiş halidir.

– DERLEME MAKALE –

199

Çocuk ve
Medeniyet
2023

Sayı 14: 199-233

BERCESTE İLTER, bilter@ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD Doktora Programı

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6648-6205>

Geliş tarihi 07.06.2023 • Kabul tarihi 19.12.2023

DOI: <https://doi.org/10.47646/CMD.2023.295>

dair bakışı ve bununla mücadelede rol ve sorumlulukları üzerinde durulmuş; neden ve sonuçlarının birbirini beslediği pek çok etmenle ilişki içerisindeki çocuk yoksulluğu ile mücadeleye okul sosyal hizmeti perspektifinden çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: çocuk yoksulluğu, çevresel etmenler, okul sosyal hizmeti

Discussing The Future of Children Within the Context of Poverty and Environment: An Examination from the Perspective of School Social Work

Abstract

Globalization, concomitant with the escalating socio-economic and environmental inequalities, has elevated child poverty into a formidable challenge in both developing and developed nations. This circumstance, by reinforcing the vulnerable status of children, engenders an intergenerational cycle of poverty through the solidification of the phenomenon of poverty. Due to the adverse effects, it has caused in recent years on existing areas of struggle and intervention, including environmental inequalities, the social work profession has expanded its focus beyond preventing neglect and abuse of disadvantaged individuals, particularly addressing issues such as poverty prevention, protection, care, rehabilitation, and support. One of the structural problems caused by these environmental factors is child poverty. From this standpoint, this study focuses on the perspective of school social work, which is recognized as a specialized field within the social work discipline, centered on the principles of social justice, human rights, shared responsibility, and respect for diversity. The study emphasizes the outlook of school social work on the adverse relationship between child poverty and environmental factors, and delves into its roles and responsibilities in combating this issue by addressing the barriers to individuals' social functionality. Furthermore, the study attempts to provide solutions from the perspective of school social work in the battle against child poverty, considering the interconnected factors that feed into the causes and consequences of child poverty

Keywords: child poverty, environmental factors, school social work

Giriş

İnsanlık, evrim sürecinde doğayla olan mücadelesini sürdürerek, beslenme sorunlarına odaklanmış ve tarım devrimi ile birlikte ekonomik ve siyasal sistemleri şekillendirmiştir. Bu dönüşüm, doğaya olan bakış açısını

değiştirmiş ve insanlar, doğayı kendi çıkarları doğrultusunda kontrol etme eğiliminde olmuştur (Kılıç, 2013; Atıla ve Uyar, 2022). Ancak bu rasyonel bakış açısı açlık sorununa kalıcı çözüm getirememiş, aksine yoksulluk sorununu derinleştirmiş, kırılğan popülasyonun açlık ve yoksulluk sorunlarını negatif yönde beslemiş, temel ihtiyaçlara erişimi zorlaştırmış ve yoksul ailelerin kırılğanlıklarını artırmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeyde alınan bazı siyasal ve ekonomik kararlar ise bu sorunları daha da derinleştirmiştir. Yoksulluğun ötekileştiriciliği yoksul bireylerin güç mercilerine ve karar verici mercilere erişimlerinde onları görünmez kılmaktadır. Günlük yaşamlarını etkileyen ve etkileyecek kararlar üzerinde hiçbir söz hakkına sahip olmayan bu bireylerin aile ve çocukları bu olumsuz sonuçları en derinden hissetmektedir (Dominelli, 2018). Öte yandan yoksulluk aynı aile içerisindeki bireyler tarafından da çok farklı deneyimlenebilmektedir. Nedenleri ve sonuçları ele alındığında çocuk yoksulluğu yetişkin yoksulluğundan farklılaşmaktadır. Her ne kadar çocukluk dönemi görece çok daha kısa olsa da en önemli gelişim dönemlerini içermesi, uzun vadede gelişimleri üzerindeki kalıcı ve yıkıcı etkilere sahip olması ve yoksulluğu kendi nesillerine aktarma potansiyelleri nedeniyle çocuk yoksulluğu yetişkin yoksulluğundan farklı bir şekilde değerlendirilmelidir (Minujin vd., 2006).

Çocuk yoksulluğu olgusunun kapsamlı ve kompleks niteliğine getirilecek çözüm önerileri sistematik, bütüncül ve çok kapsamlı bir perspektif ile farklı düzeyde müdahaleler gerektirmektedir. Yoksulluğun meydana gelmesinin altında yatan nedenlerin araştırılması ve çözümü için ihtiyaç duyulan yöntemler, ortaya çıktığı ilk günden itibaren sosyal hizmet disiplininin gündeminde ve araştırma alanı içinde yer almıştır. Bununla birlikte hem doğal hem sosyal çevrenin çocuk yoksulluğuna etkileri bağlamında ele alınan araştırmalarda sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanı olan okul sosyal hizmetinin rol ve sorumluluklarını tartışan herhangi bir çalışmayla karşılaşılmamıştır.

Yoksulluk döngüsünü kırmada en önemli araçlardan birisi de bireylerin kaliteli bir eğitim hizmetine erişimi ve bu eğitimi sürdürmesinin sağlanmasıdır. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara eğitim ortamında kazandırılacak doğal çevre bağlamında bir farkındalık, temiz ve sağlıklı bir doğal çevreye sahip olmanın diğer yapısal sorunların dönüştürülmesindeki önemini kavramalarında onlara yol gösterici olacaktır. Ayrıca bu farkındalık genç nesillere söz konusu yapısal sorunlardan biri olan yoksulluğu dönüştürme hedef ve isteği kazandıracaktır. Bu noktada öğrencinin okul

performansı ve başarısına etki eden biyo-psiko-sosyal faktörler üzerine odaklanan, eğitim etkinliklerinden maksimum yarar sağlanması adına öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi, aile ve yaşam koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunlara çözüm getiren okul sosyal hizmetinin rol ve sorumluluklarının anlaşılmasının gerekliliği gündeme gelmektedir. Netleştirmek gerekirse mevcut derleme çalışmasının temel amacı yoksulluk, çocuk yoksulluğu ve neden-sonuç ilişkisine değinmek, yoksulluk-çevre ilişkisini ortaya çıkarmak, bu bağlamda okul sosyal hizmetinin sorumluluklarını, konumunu ve önemini açıklamaya çalışmaktır.

Günümüz postmodern anlatısının modernizmin dayattığı mutlak açıklamaları reddiyle birlikte, yoksulluğun tek bir tanıma sahip olması imkansızlaşmaktadır. Dahası her geçen gün ihtiyacı hissedilen kaynakların çeşitlenmesi, artması, zamana, mekâna ve kültüre göre farklı algılanıp deneyimlenmesi, günümüzün en büyük sorunlarından olan yoksulluk kavramına herkes tarafından onaylanan bir tanımın getirilmesini güçleştirmiştir. Bununla birlikte tüm yoksulluk türlerinin ortak kabulleri doğrultusunda asgari yaşam standartlarına erişememe veya temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak çerçeveslendirilebilecek bir tanım getirilebilirse de yeterli olmayacak, harcama değişkenleri ile sınırlandırılmış olacaktır. Bu nedenle eğitimsizlik, sosyal ilişkilerdeki zayıflık, sosyal güvence ve doğal çevre kaynaklı sorunlar, toplumsal faaliyetlerde yer alamama vb. pek çok boyuta içkin bir tanım yapılabilir. Öte yandan bu boyutların çokluğu ve dinamikliği nedeniyle tanımın eksik kalması söz konusudur. Ortak bir tanımın yapılamaması, her birey için yoksulluğun farklı hissedilmesi, girift sorun boyutlarına odaklanmanın çözüm geliştirilmesini güçleştirmesi gibi nedenlerle yoksulluk türlerine ayrılmıştır.

20. yüzyılın ilk yarısına değin yoksulluğun kaynağının tembellik, isteksizlik, yeteneksizlik gibi bireysel nedenler olduğu açıklamaları kabul görürken, yaşanan gelişmeler bu olguya sistemsel ve yapısal bir bakış kazandırmıştır. Yoksulluğun ortaya çıkışında sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafi, politik ve demografik pek çok nedeni (Chaudhry, Malik ve Hassan, 2009; İncedal, 2013; Jo, 2013) ve yoksulluk türlerini inceleyen (Avşar Kurnaz, 2009; Gamboa vd., 2020; Kudubeş vd., 2017; Reardon ve Vosti, 1995) çalışmalar bulunmaktadır. Her geçen gün çeşitlenen ve artan ihtiyaçlarla kavramsallaşan yoksulluk türleri farklı göstergeleriyle, temelde mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, insani yoksulluk olarak üçe ayrılabilirken (Kudubeş vd., 2017), öznel yoksulluk, nesnel yoksulluk, kentsel yoksulluk,

kırsal yoksulluk, kronik yoksulluk, yoksunluk yoksulluğu, sömürü yoksulluğu, yeşil yoksulluk vb. olarak detaylandırılabilir (Avşar Kurnaz, 2009; Güzel ve Buz, 2019).

Çocuk Yoksulluğu, Önemi ve Olumsuz Sonuçları

1980'li yıllara kadar çocuk yoksulluğu 'yoksul ailedeki çocukluk' olarak ele alınırken, çocukların yoksulluk algılarının yetişkinlerden farklı olduğunun anlaşılması, çocukların özel ilgi ve korunmaya ihtiyaç duymaları nedeniyle onlara ait hakların düzenlenmesinin gerekliliği; sahip oldukları haklarından yararlanamama ihtimallerinin yüksek olması nedeniyle potansiyellerini geliştiremedikleri, topluma tam ve eşit üyeler olarak katılım sağlayamadıkları (Unicef, 2005) gibi görüşler yoksulluğun çocuk boyutunun ayrı değerlendirilmesine neden olmuştur (Aktan, 2002; Dayıoğlu, 2007; İlik, 1990). Dahası yoksulluk içinde yetişen çocukların yetişkinliklerinde de yoksulluk yaşamaya devam etme (Corcoron, 1995; akt. Lichter, 1997) ve durumlarını kendi çocuklarına aktarma riskinin yüksek olduğu bilinmektedir.

Yoksulluk çocuklarda yetersiz beslenme, stres, zihinsel gelişim için gerekli öğrenme deneyimlerinin azlığı, erişilebilir eğitim araçlarının niteliksizliği, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişememe, fiziksel ve toplumsal çevredeki olumsuz koşulların yol açtığı zararlı maddelere karşı savunmasızlık, aile içi şiddete maruz kalma, evsizlik, sokaktaki tehlikeler (istismar ve zararlı maddeye alıştırılma), toplumdaki çeşitli hizmetlerden faydalanamama (Gunn ve Duncan, 1997), kötü nitelikli konut, temiz su sorunu, güvenli sanitoryona erişim zorluğu ve kötü ısınma koşulları gibi biyo-psiko-sosyal sorunlara neden olmaktadır (Kudubeş vd., 2017; Minujin vd., 2006).

Çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerinde yarattığı etkilerin birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu görmek mümkündür. Örneğin yetersiz beslenme sağlık sorunlarıyla ilişkilendirilebileceği gibi, eğitimi aksatacak ya da sonlandıracak gelişimsel ve bilişsel sorunlarla da ilişkilendirilebilir. Aynı şekilde benzer nitelikleriyle birbirlerinin tamamlayıcısı olan utanma ve damgalanma duygusunu yoksulluk nedeniyle deneyimleyen bir çocuk, ruhsal sorunlar yaşamakta; sosyal dışlanmaya maruz kalarak okuldan ayrılabilmekte, sonrasında erken yaşta çalışmakta ya da evlilik hayatına adım atabilmekte, kin ve öfke duyguları ile suç teşkil eden eylemlere bulaşabilmektedir.

Tablo 1. Yoksulluğun çocuk üzerindeki etkileri

Biyolojik	Psikolojik	Sosyal
Eksik bedensel gelişim	Utanma ve damgalanma duygusu	Sosyal ilişkilerde zayıflık,
Düşük bağışıklık	Konsantrasyonda başarısızlık	İletişim kurmada başarısızlık
Kronik rahatsızlıklar	Özgüven/özdeğer sorunları	Akademik başarıda düşüklük,
Boy ve kilo problemleri	İleri yaşlarda majör depresyon	Okul Terki
Zekâ ve gelişme geriliği	İntihar	Ötekileştirilme
Engellilik	Yeme bozuklukları	Evsizlik
Motor becerilerde gerilik	Anksiyete,	Erken yaşta evlilik
Bilişsel becerilerde gerilik	Stres düzeyinde artış	Erken yaşta madde kullanımı
Algılamada güçlük		Suçla karışma
IQ düşüklüğü		Çocuk işçiliği
		İhmal/istismar

Ortalama bir insan ömrünün dörtte birini kapsayan çocukluk dönemi, toplam hayat süresi içinde nicelik olarak görece daha kısa olsa da geriye kalan yaşam sürecinde çocukluğun kişiliğe olan etkisinin büyük olduğu kişilikle ilgili birçok kuramın ortak fikridir (Özdemir, vd. 2012). Buradan, çocukluk döneminde yaşanan yoksulluğun etkilerinin yetişkinlik döneminde yaşanacak problemlerin temelini attığı sonucu çıkarılabilir. Yoksul çocuklar gereksinimleri asgari düzeyde karşılanan ya da hiç karşılanmayan çocuklardır, bununla birlikte en fazla hak ihlaline de yine kendileri uğramaktadır.

Çocuk yoksulluğunun olumsuz sonuçları günlük hayatta gözlemlenebilirken, akademik çalışmalar da bu sonuçların boyutlarının ne denli çeşitlenebileceğine ve derinleşebileceğine dair bulgular içermektedir (Duncan vd., 1998; Şener ve Ocakçı, 2014; Hooper vd., 2007; Cooper ve Stewart, 2013; Griggs ve Walker, 2008; Günaydın, 2017; Metin, 2015). Prenatal dönemin başlangıcıyla birlikte annenin; yetersiz beslenmesi, yoksulluk kaynaklı stres, sigara/ madde kullanımı gibi sorunlar, gelişimi sırasında ve doğum sonrasında bebekte biyolojik, psikolojik ve metabolik olmak üzere kalıcı değişikliklere yol açabilir. Düşük doğum ağırlığı, ölü/ engelli doğum, bodurluk, hiperaktivite, aşırı zayıflık, çeşitli kronik hastalıklar gibi sorunlarla dünyaya gelen bebeğin yoksul bir aile içerisinde, temel ihtiyaçlarının düzenli olarak karşılanması neredeyse imkansızdır

(Graham ve Power, 2004; Gupta vd., 2007; Ben-Davies vd., 2013; AAP Council on Community Pediatrics, 2016). Doğumundan sonra da yetersiz beslenme sonucunda gereken protein ve enerjiye erişemeyen çocuğun eksik gelişimi, bulaşıcı hastalıklara karşı bağışıklığının düşmesine neden olmakta, bu çocuklarda motor ve bilişsel becerilerde gerilik, obezite, zayıflık, algılamada güçlük, IQ düşüklüğü gibi sorunlar görülebilmektedir. (Anthony King ve Austin, 2011; Durgun, 2011; Ersoy, 2006; Kulaksızoğlu, 2003; Hatun vd., 2003; Dünya Sağlık Örgütü, 2002; Santos, 1994, akt. Hatun ve arkadaşları, 2003; Hatun, 2002). Yoksulluk, sağlık hizmetlerine erişim noktasında da yoksul aile çocuklarının sorun yaşamasına yol açmaktadır. Bu bağlamda gelişmekte olan ülke ile gelişmiş ülke yoksullarının sağlık hizmetlerine erişim sorununu deneyimleme pratikleri farklı olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul aileler, nitelikli sağlık tesisine erişim, tıbbi malzeme ve eğitimli personel eksikliği nedeniyle sorun yaşamaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise yoksul aile ve çocukları katkı payı ya da sigorta gerektiren ulusal sağlık hizmetlerine erişememektedir. Ulusal sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı olan ailelerin %9,75'inin ise maddi yetersizliklerden dolayı bu hizmetlere erişemediği (Hoek, 2005) bildirilmektedir.

Biyolojik sağlığa etkilerinin yanı sıra psikolojik sağlık üzerinde de olumsuz etkileri olan yoksulluk ve açlık, çocukların ruh sağlıklarını bozmakta böylece utanma ve damgalanma duygusu, sosyal ilişkilerde zayıflık, iletişim kurmada ve konsantrasyonda başarısızlık, akademik başarıda düşüklük, özgüven sorunları, ileri yaşlarda majör depresyon, intihar, yeme bozuklukları, anksiyete gibi problemlere (Gupta vd., 2007; Thomas ve Boyle, 2020; Alaimo vd., 2002; Reynolds, 2005; Abdinasir, 2019) yol açmaktadır. Öte yandan yetersiz yaşam koşullarının kaygılarına sahip yoksul aileler, çocuklarına yeterince sevgi ve ilgi gösterememektedir. Çocuklardaki stres hormon düzeyinin değişmesine neden olan bu durum sonucu artan stres düzeyi dikkat ve özgüven eksikliği, zekâ geriliği, madde kullanımı, gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Anthony King ve Austin, 2011; Blair vd., 2013; Drake ve Rank, 2009; Fotso vd., 2012; Hannum vd., 2014, Hatun, 2002; Trani ve Cannings, 2013).

Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerinde şimdiye kadar bahsedilen olumsuz sonuçları aynı zamanda sosyal çevrelerini, bu çevreyi algılayışlarını ve bu çevre tarafından algılanışlarını farklılaştırmakta, kırılganlıklarını pekiştirmektedir. Sosyal bir varlık olan insan eğitim, eğlence, çalışma vb. ortamlarda bulunan insanlarla etkileşim içindedir. İnsan, benliğini

ve yaşamını diğer insanlarla ilişki kurarak anlamlandırır. Bu nedenle, insanlar diğer insanlarla etkileşim halinde olmadan var olamazlar ve sosyal bağlarının varlığı hayatta kalabilmeleri ve gelişebilmeleri için önemlidir. Bir topluluğun parçası olduğunu hissetmek, aidiyet duygusu geliştirmek, kültür, dil, inançlar vb. ortak değerleri paylaşmak gibi sosyal bağların kurulması bir aradalık gerektirir. Sosyal varoluş, insanın kişisel, sosyal ve kültürel kimliğini şekillendirir, işlevsel bir sosyal yaşam hayatın her alanında insanın iyilik halini destekler. Sosyal açıdan sağlıklı ilişkiler kurmak için gerekli olan öz saygı ve olumlu benlik algısının önemli bir bölümü çocukluk döneminde oluşur. İyi arkadaşlıklar kurma ve sürdürme bu dönemde öğrenilmeye başlanır. Ergenlik dönemiyle birlikte de arzu edilen sosyal grupların bir parçası olmak çok büyük önem taşır. Ne var ki yoksul ailelerden gelen çocukların tek kaygısı çocukluğun sosyal dünyasına dahil olmakla sınırlı değildir. Yoksulluğu deneyimlememiş akranlarından farklı olarak kaygı, mutsuzluk ve güvencesizlik gibi duygularla (Ridge, 2009; Bradsha vd., 2013; Haanpää vd., 2019) ekonomik kısıtlamaların getirdiği zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sosyal ilişkilerinde akranlarıyla aynı olmadıklarını çok erken fark etmeye başlamasıyla yoksul çocuklar (Attree, 2006; Hooper vd., 2007; Mott vd., 2018) kendilerini izole edebilmekte, toplumsal, ekonomik ve sosyal bütünleşmede sorun yaşayabilmekte, sosyal destek ağları geliştirmeye dayalı ilişkiler kurmada zorlanabilmektedir. Sosyal sermayelerini geliştirmede ve sürdürmede yaşadıkları deneyimler zaman içerisinde onları sosyal dışlanmaya karşı savunmasız bırakabilmektedir (Ridge ve Millar, 2000; Ridge, 2003). Sosyal dışlanmayla gelen farklı olduğu algısı ile çocuk uyumsuz davranabilmekte, yoksulluğunu gizleme çabası ile okulu terk edebilmekte, sosyal ve akademik faaliyetlerden uzak kalabilmekte ve tüm bu nedenlerle çocuğun okuldan atılma olasılığı artabilmektedir (Günaydın, 2018; Narayan vd., 2000).

Bir diğer sorun boyutu da yoksulluğun gelecek kuşaklara transferini önleyecek en önemli alanda, yani eğitimde yaşanmaktadır. Düşük ebeveyn desteği ve denetimi, arkadaş ilişkilerinde dışlanmayla birlikte kötü akran ilişkileri kurma sonucu yoksul aile çocuklarının daha düşük akademik ilgi ve performans gerçekleştirecekleri öngörülmektedir (Malczyk ve Lawson, 2017; Beauvais vd., 1996; Rosen ve Chen, 2015). Hastalık ve tehlikeler karşısında savunmasız yoksul aile çocuklarının sağlık hizmetlerine erişememesi ile fiziksel ve zihinsel gelişimleri sekteye uğramakla birlikte okula devam durumları etkilenmektedir (Günaydın,

2021). Öte yandan yoksul aileler için çocuklarının emeklerini kullanmak hayatta kalma stratejisi olarak değerlendirildiğinden çocuklar ruhsal ve bedensel sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen ortamlarda çalıştırılmaya zorlanmaktadır. Bu yaşam şekli çoğu zaman eğitimin bırakılmasına, bırakılmasa dahi okul başarısının düşmesine neden olmaktadır (Avşar, Kurnaz, 2007). Eğitimsizlik nedeniyle doğal olarak mesleki anlamda herhangi bir niteliği olmayan bu çocukların genelde sokaklarda ve yasadışı koşullarda çalışmaktan başka seçeneği kalmamaktadır. Dahası tek sorun, yaptıkları işin yasadışı olması değil, sokakta deneyimledikleri koşulların çoğu zaman ihmal, istismar ve sömürüye dayalı olmasıdır (UNESCO, 1995; Aptekar, 1994; akt. Altuntaş, 2003; Şimşek ve Erol, 2003). Bahsedilen bu koşullar içerisinde çocuk ticaretinin de mağdurları ne yazık ki yine yoksul çocuklardır (Uslu Ak, 2022; Meder, 2009). Savunmasız konumlarından dolayı kolayca korkutulabildikleri ve kontrol edilebildikleri için (Glind, 2010) çeşitli mafyalarca tercih edilen bu çocuklar organ kaçakçılığı, yasa dışı evlat edinme, dilencilik, fuhuş, yasadışı madde satıcılığı gibi (Yenidünya, 2007; UNICEF, 1997; Meder, 2009; Santa Maria, 1987) istismarlara maruz bırakılmaktadır.

Görüldüğü üzere buraya kadar sıralanmış sorunlar bir yandan yoksulluktan kaynaklanan sonuçlar olarak değerlendirilirken diğer yandan da yoksulluğun nedenleridir. Sonsuz bir döngü ile birbirini besleyen bu neden ve sonuçların çok boyutluluğu akademik bulgularla da desteklenmiştir. Çok boyutlu çocuk yoksulluğu, yetersiz akademik başarıyla önemli ölçüde ilişkilidir. Çocuk yoksulluğu, kötü sosyal ilişkilere yol açar ve bu da akademik başarıyla negatif ilişkilidir. Çocuğun yoksulluğu nedeniyle sağlık problemleriyle daha sık karşılaşması; sosyal dışlanma, erken yaşta evlenme, erken yaşta çocuk sahibi olma, psikolojik ve biyolojik istismara uğrama, zorla çalıştırılma, dilendirilme gibi pek çok sorunun gündeme gelmesi demektir. Bu denli karmaşık sorun ağının içerisinde çocuk ne yazık ki kendisini gerçekleştirebileceği önemli bir fırsat olan eğitimin dönüştürücü gücüne uzanan yolu bulamamakta, toplumsal yaşam içinde etkin şekilde yer alma şansını kaybetmektedir. Çocukların temel haklarına erişebilmeleri, yetişkinlik döneminde yoksulluğu aktararak yeniden üretiminin minimuma indirilmesi, toplumların güncel ve gelecek yapısal sorunlarının çözümü ve refah standartlarına ulaşmalarını güvence altına almak anlamına gelmesi açısından çok büyük önem arz etmektedir.

Çevresel Bağlamda Çocuk Yoksulluğu

Çevre kavramının günlük ve bilimsel alanda sıkça kullanılması, kavramın ne denli geniş ve derin bir alanı kapsadığını göstermekle birlikte farklı perspektiflerden incelenmesi anlaşılması açısından kolaylık sağlayacaktır. Bu bağlamda çevre nitelik ve mekân boyutlarına göre gruplandırılarak bir analiz yapılabilir. Mekân boyutuyla ele alındığında dar bir alandan küresel ölçeğe kadar geniş bir yelpazede ele alınabilecek çevre kavramı yerel, ulusal, uluslararası, küresel, kırsal ve kentsel ölçeklerde incelenebilir. Söz konusu her mekân farklı özelliklere sahip olmanın yanı sıra farklı sorunlara da sahiptir.

Nitelik boyutuyla ele alındığında ise çevre kavramını fiziksel çevre ve toplumsal çevre olmak üzere iki başlıkta tanımlamak mümkündür. Fiziksel çevre insanın içinde yaşadığı, fiziksel olarak algıladığı ve coğrafi özelliklere bağlı olarak farklılık gösteren doğal ve yapay çevrelerden oluşur. Keleş ve Hamamcı'ya (2005) göre doğal çevre, insan eli değmemiş, kendiliğinden oluşan, canlı ve cansız varlıkları içerirken, yapay çevre tamamen insan tarafından şekillendirilmiştir. Toplumsal çevre ise insanların ekonomik, sosyal ve siyasal etkileşimlerinin oluşturduğu bir alanı temsil eder. Her toplumsal çevre bir fiziksel çevrede meydana gelir ve bu çevreler birbirlerini etkiler.

İnsan ve doğa arasındaki etkileşimle şekillenen fiziksel ve toplumsal çevre, birbirleriyle sıkı bir bütünlük içindedir (Teater, 2014). Ancak hem insanların tutum ve davranışları hem de belirli doğal süreçlerin etkisiyle ortaya çıkan gelişmeler, bu bütünlüğe zarar vererek çeşitli problemlere yol açmaktadır. Bu problemler arasında yoksulluk hem doğrudan hem de dolaylı biçimde çevresel etkileşimlerin bir sonucu olarak öne çıkan önemli bir sorundur. Bireyin çevresiyle bir bütün olduğu ilkesi çağdaş sağlık anlayışı ilkelerinden birisi olmakla birlikte çevre ile yoksulluk ilişkisinde çoklu maruziyetler söz konusudur çünkü bireyin içinde bulunduğu çevre ile dinamik bir etkileşim içinde olan pek çok değişken (cinsiyet eşitliği, eğitim düzeyi, çevresel adalet, konutun niteliği, temiz içme suyuna erişim, aile bireylerinin, öğretmenlerin ve akranlarının bilgi, tutum ve davranışları vb.) bulunmaktadır (WHO, 2010; Çağlayan, 2015).

Ev ortamında temiz içme suyunun bulunmaması, tuvaletin kanalizasyona bağlı olmaması, evde sigara kullanımı, kalabalık ev ortamı çocukların fiziksel ve ruhsal sağlık durumlarını derinden etkilemekte, daha fazla enfeksiyona maruz kalmaları ise çocuk ölümlerini arttırmaktadır (UNICEF, 2012;

Harker, 2007; Rice, 2006; Ayre, 2016; Lyndon, 2019). Çocukların yoksulluk nedeniyle nemli, küflü evlerde yaşamak zorunda kalmaları, sağlıklı ortamdaki çocuklara oranla öksürük ve hırıltılı solunum, astım ve diğer solunum rahatsızlıklarına yakalanma olasılığını bir buçuk ila üç kat daha artırmaktadır (Shelter, 2006).

Yoksulluk ve çevre bağlamında ele alınması gereken bir diğer sorun kaynağı da göçtür. Yoksulluktan kurtulma umuduyla kırdan kente doğru yoğunlaşan plansız göç eylemi ile birlikte aktörler kendilerini oldukça kalabalık bir çevre içinde, kötü nitelikli konutlarda, temiz su ve havaya erişimin imkansızına yakın olduğu yerlerde yaşam mücadelesi içinde bulmaktadır. Yoksul ailelerin evleri genellikle sağlıksız fiziksel çevre koşulları içinde yer alan kalitesiz binalardır. Yaşam alanlarında güvenli sanitasyona erişim zorluğu, kötü ısınma koşulları, en temel hizmetlerden mahrumiyet gibi sorunlarla karşı karşıya kalan çocuklar, içine çekildikleri olumsuz çevrenin yarattığı sağlık sorunlarını da azami düzeyde deneyimlemektedir (UNICEF, 2012; UNICEF, 2014).

Yoksul aile ve çocukları için daha pek çok olumsuz koşulları barındıran çevresel sorunlar ne yazık ki bahsedilen fiziksel çevre koşullarıyla sınırlı değildir. Daha önce de bahsedildiği gibi toplumsal çevre ve fiziksel çevre birbiriyle etkileşim içindedir. Bahsi geçen bu olumsuz fiziksel çevre ile karşılıklı şekillenen toplumsal çevre dahilinde çocuklar erken yaşta tiryakilik, şiddet, istismar, erken ve korunmasız cinsel ilişki gibi sakıncalı davranışlara karşı da savunmasız kalmaktadır (Hatun, 2002). Yoksulluk, ailelere yaşamak istedikleri çevre konusunda pek seçenek tanımaz ve genellikle bu çevre koşullarında çocuklar için uygun olmayan rol modellerin çok sayıda olması çocuklarda suç oranlarının artışına neden olabilmektedir (Eurostat. Early childhood and primary education 2014. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>). Toplumsal çevrelerindeki olumsuzluklar çocukların toplumsal şiddete uğramaları noktasında da savunmasız kalmalarını ve güvenlik kaygıları taşımalarını olanaklı kılar. Bu bağlamda yoksul ailelerin yaşadıkları çevrede uygun olmayan rol modellerinin sayıca çokluğu çocukları bekleyen bir diğer tehlikenin nedeni olabilmektedir; çocuk suçluluğu. Çevre koşullarının olumsuzluğu toplumsal yapıyı değiştirerek yoksul çocukların suça yönelmelerinde önemli role sahiptir. Aslında burada trajikomik bir paradoks mevcuttur çünkü yoksulluk sonucu toplum yapısında başlayan hızlı değişim aynı zamanda (işsizlik, gecekondulaşma vb.) hem fiziksel hem toplumsal çevre koşullarının bozulmasına kaynaklık eder (Salagaev, 2004; akt. Öter, 2005).

Toplumsal şiddete açık çevrelerin çocuklarda yarattığı güvenlik kaygılarının bir çıktısı da okul performanslarına yansımaktadır (Pratt, Tallis ve Eysenck, 1997, s.1023; akt. Berkman, 2022). Toplumsal eşitsizlik ve yolsuzluğun yoğun olduğu çevrelerde yetişen çocuklar sağlıklı toplumlara entegre olma konusunda da sorun yaşayabilmektedir (Hancı, 2002). Bu durumda zaten hayatta kalmaları için gerekli olan maddi gereksinimlerine erişemeyen çocukların sosyal dışlanmayla birlikte öfkelenmeleri ve intikam duygularının gelişmesi kaçınılmaz olacak ve suça yöneleceklerdir. Bunun nedeni toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliğin bireyi suça yönlendirmesidir.

Yoksul çocukların maruz kaldığı çevre onları pek çok dezavantajlı konumda bırakır. Çoğunlukla altyapının yetersiz olması eğitime kaliteli bir erişim imkanından onları mahrum etmektedir. Yüz yüze eğitim fırsatlarına ulaşım engelleri nedeniyle problem yaşamalarının yanı sıra online eğitim için gereken internet erişiminden de mahrum kalabilmektedirler. Bir dizi engeli aşma noktasında motivasyonlarını koruyamadıkları için yoksul bölgelerde büyüyen çocukların okulu bırakma oranları da fazladır (Koşar, 2000; akt. Avşar Kurnaz, 2007). Doğuştan getirdiği biyolojik olanakların yanı sıra çevreyle kurduğu etkileşimin niteliğine bağlı olarak insan beyni yaşam boyu gelişimini sürdürür. Bu süreç içerisinde bireyin gelişimini destekleyecek ve akranları arasında onu öne geçirecek bir takım fırsat pencereleri bulunmaktadır. Kritik dönem olarak nitelendirilen bu dönemlere olumlu ya da olumsuz koşullarda başlamak, sürdürmek ve sonlandırmak bir sonraki döneme geçişi kolaylaştıracak ya da o dönemde takılmalara neden olacaktır (Hatun, 2002; Özdemir, vd. 2012). Her iki şekilde de bireyin yaşam boyu izlerini taşıyacağı bu dönemler üzerinde çevrenin elverdiği koşulların sınırı önemlidir. Çevrenin çocuğa sunduğu ya da sunmadığı koşullar onun, bilişsel, bedensel, fiziksel, ruhsal gelişimini etkilemektedir. Çocuğun ihtiyacı olan her türlü hizmete ulaşma potansiyeli, içinde bulunduğu çevrenin koşullarına göre çerçevelenmektedir. Çocuk yoksulluğunun yaygın olduğu ortak çevre koşullarının incelendiği bir çalışmada, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin olmamasının en önemli ortak özellik olduğu (Shaw ve Mckay, 1923; akt. Öter, 2005) vurgulanmıştır.

Görülebileceği üzere süreç ve belirleyicileri bağlamında ele alındığında çocuk yoksulluğunun kümülatif neden ve sonuçları çeşitlenmekte, yarattığı çoklu maruziyet korkutucu bir döngü içerisinde birbirini besleyerek geleceğe taşınmaktadır. Çocukların yoksulluk zincirini kırabilmelerinde en etkili çözüm hem kendilerinin hem çevrelerinin bilinçlendirilmesidir. Araştırmalar eğitim ile yoksulluk arasındaki negatif ilişkiye dikkat çekmekle

birlikte, toplumların deneyimledikleri her türlü eşitsizliğin giderilmesinde eğitimin önemi yadsınamaz boyuttadır (Kruger-Maleckova, 2003; Yıldırım, 2019; Evcim vd., 2019; Wolfe ve Haveman, 2002; Raffo vd., 2007). Eğitimin temelleri aile ve çevresi içerisinde atılmakta, bu eğitimin niteliği bireyin geleceğinin ilk halkasını oluşturmaktadır. Çevre içerisinde bu anlamda yeterli desteğin alınabilmiş olmasıyla temellenen eğitim birikiminin üzerine akademik öğretimi inşa etmek bir sonraki adım olacaktır. Ancak bu basamakta çıkacak sorunların aşılması her zaman istendik yönde olmamaktadır. Bu noktada her ne kadar odak alanları farklı olsa da eğitim ve sosyal hizmet disiplini ortak bir misyonu paylaşırlar: insanların gelişimini ve refahını desteklemek.

Eğitim disiplini, bireylerin bilgi, beceri ve değerlerini geliştirmeyi amaçlar. İnsanların potansiyellerini gerçekleştirmeleri, topluma katkıda bulunmaları ve daha iyi bir yaşam sürmeleri için önemli bir araç olan eğitim ile toplum refahı ve sosyal adaletin sağlanması hedeflenir. Sosyal hizmet disiplini de dezavantajlı gruplarla geliştirdiği çeşitli müdahaleler ile toplumsal sorunlarla mücadele eder. Bireyler ve toplumun genel olarak ihtiyaç duyduğu destek hizmetleri konusunda çalışan ve insan haklarına saygı, toplumsal adalet, eşitlik, fırsat eşitliği gibi değerleri vurgulayan sosyal hizmet disiplini ile eğitim disiplininin ortak misyonu, insanların iyi bir yaşam sürmelerini, potansiyellerini gerçekleştirmelerini ve topluma katkıda bulunmalarını sağlamaktır. Hem eğitim hem de sosyal hizmet, bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarına odaklanarak, onları desteklemek ve güçlendirmek için çalışır. Her iki disiplin de insanların yaşam kalitesini artırmayı ve toplumun refahını geliştirmeyi amaçlayan ortak misyonundan hareketle tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile, çocuk refahı vb. pek çok farklı alanda oldukça çeşitli uygulama alanına sahip sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanı olan okul sosyal hizmetinin, çevrenin yoksullukla kurduğu olumsuz ilişkiyle mücadelesinde ne denli bir öneme sahip olduğuna yakından bakılmalıdır.

Çocuk Yoksulluğunun Çevresiyle İlişkisinde Okul Sosyal Hizmeti: Rolü ve Müdahale Stratejileri

Çocuk hakları, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu; eğitim, sağlık, yaşama, barınma; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel kavramdır (UNICEF, 2014).

Bu haklar bağlamında ihmal ve istismardan uzak tam bir güven ortamı oluşturulduğunda ancak çocuğun iyilik hali söz konusudur. Tüm gelişimsel boyutlarını destekleyecek şekilde beslenmesi ve desteklenmesi çocuğun uygun bir çevrede (fiziksel, doğal ve psiko-sosyal) büyüüp gelişmesiyle mümkündür ve çocuğun sahip olduğu en doğal haklardandır. Ancak her çocuk optimal gelişim olanaklarına sahip olamamakta, fiziksel ve ruhsal doyum sağlayamamakta ve geleceğe güçlü, bağımsız aktif bireyler olarak hazırlanamamaktadır. Okul sosyal hizmeti hak temelli yaklaşımla, çocuk hakları bilgi ve anlayışına sahip kişilerin karar alma süreçlerinde yer alabilmesi için mücadele eder ve yine hak temelli yaklaşıma dayanan eğitim ve yönetim sistemlerinin gelişmesini ve yaygınlaşmasını destekler (Atatanır ve Karataş, 2019).

Tam da bu noktada okulların sunduğu eğitim ve öğretim yöntemleri çocukların yoksulluk döngüsünü kırmak için bulunmaz bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul sosyal hizmetinin bu sorunların çözümü için birçok önemli rol ve sorumlulukları vardır. En sade ve anlaşılır biçimiyle okul ortamında öğrencilere sunulan eğitim sürecinde öğrencilerin psiko-sosyal sorunlarını çözmeye dönük sosyal hizmet uygulamaları (Seyyar ve Genç, 2010) olarak tanımlanabilecek okul sosyal hizmeti, öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimlerini desteklemeyi amaçlamakla birlikte hayata dair çocukların yaşadıkları her türlü sorunla mücadele eder, onları güçlendirerek gerekli mücadele yeteneği kazanmalarını sağlar. Sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanı olan okul sosyal hizmeti ayrıntılı tanımını Duman (2000) “Öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi, aile ve çevresel koşulları, sosyal yaşamda karşılaştıkları çeşitli sorunların çözümü bağlamında, ihtiyaç duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama gibi bir çok hizmeti yürütmek üzere okullarda yer alan sosyal hizmetin mesleki etkinlik alanlarından biri” şeklinde yapmıştır. Okul sosyal hizmeti çocukların toplumsallaşma sürecini kolaylaştırır, topluma uyum sürecini hızlandırır (Aykut, 2019).

Ekosistem yaklaşımı, bireyin, ailelerin, grupların ve/veya toplulukların çevreleriyle sürekli etkileşim içinde olduğu bir perspektife odaklanır. Bu yaklaşım, insanın gelişimi, büyümesi ve potansiyeli üzerinde durarak, çevre ile olan dinamik ilişkilerin önemini vurgular. Çevre, bireyin potansiyellerini ifade etmesini destekleyen ya da desteklemeyen özellikleriyle birlikte ele alınır (Gitterman ve Germain; 2008: akt. Teater, 2015). Bireyin içinde bulunduğu sistemlerden oluşan yapı içerisinde bireyin ihtiyaçlarını ve

sorunlarını anlayarak bütüncül bir bakış geliştiren ekosistem perspektifi ile öğrencinin çevresine odaklanan (Özkan ve Kılıç, 2014) okul sosyal hizmeti özellikle yoksulluk ve çevre bağlamında çocukların yaşadığı zorluklarla mücadele etmede önemli bir araçtır. Okul sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin aileleri ve diğer paydaşlarla iş birliği yaparak çocukların ihtiyaçlarını belirlemekte ve bu ihtiyaçlara yönelik çözümler geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Yoksul aile çocukları eğitim sürecinde özellikle okula uyum aşamasında çevresi ile sorunlar yaşamaktadır. Okul ortamında pozitif bir iklimin oluşturulması, farklılıklara karşı saygı ve hoşgörünün tüm öğrencilere kazandırılması ile ekonomik ve sosyal adaletin sağlanmasına yardım edilmiş olunacaktır.

Yoksul aile çocuklarının genellikle ihmal, istismar ve sömürü gibi risklere karşı savunmasız olmaları, onların kendilerini güvende hissetmelerine engel olmaktadır. Bu durum, çocukların akademik başarıya odaklanmalarını engelleyen güvenlik kaygılarına neden olmaktadır. Baskı karşıtı perspektifle sosyal hizmet, okul içerisinde yoksul öğrencilere karşı duyarlılık geliştirilmesi, haklarının korunması, fırsatlara erişimlerinin gerçekleşmesi ve ayrımcılığa uğramamaları için çalışmalarda bulunarak onları güçlendirir (Aykut, 2019). Okul sosyal hizmeti birimi, çocukların her an başvurabilecekleri bir destek mekanizması olmalı ve çocuklara bu desteğin var olduğu hissettirilmelidir. Yoksulluk ve çocuklara karşı yaygın olan önyargıları kırmak için sürekli olarak görünür olmalıdır.

Toplumsal değerlere önem veren, iletişim becerileri gelişmiş, değişime uyum sağlayabilen, kaynaklara erişim ve kullanım becerilerine sahip, araştıran, sorgulayan, eleştirel düşünebilen özgür bireyler yetiştirmeyi (MEB, 2017) amaçlayan eğitimin hedeflerinin gerçekleşmesini özellikle de yoksul ailelerin ve çocuklarının içinde buldukları bu kısır döngüyü kırmak için desteklemek, eğitimin yarıda bırakılmasını önlemek okul sosyal hizmet uzmanının en temel işlevlerindedir (Turner, 2005). Bu çerçevede, söz konusu işlevlerin etkili bir şekilde hayata geçirilmesi için okul sosyal hizmeti biriminin sınırlarının sadece okul ortamıyla sınırlı olmadığı vurgulanmalıdır. Ev ziyaretleri, aile-okul iş birliği ve çocuğun çevresinin tanınması gibi uygulamalar önemlidir. Bu sayede okul personeli, çocuğun fiziksel ve sosyal çevresini daha iyi tanıyabilir. Özkan ve Kılıç'ın (2014) çalışması, ev ziyaretlerinin çocuk ve aileye ilişkin sorunların tespit edilmesinde ve gerekli müdahalelerin proaktif bir şekilde planlanmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Okul sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla mücadelede kullanabilecekleri bir diğer kuram güçlendirme kuramıdır. Hem bir kuram hem de bir yöntem olarak ele alınabilen güçlendirme kuramı bireylerin, ailelerin, grupların ve/veya toplulukların yaşamları üzerinde kontrol ve iktidar sahibi olmalarının, ihtiyaçlarını ve haklarını karşılamak için gerekli kaynaklara erişebilmelerinin, büyüyüp gelişebilmelerinin mümkün olduğunu savunur. Güçlendirme bir yöntem olarak ele alındığında ise iktidardan kısmen de olsa yoksun olan bireylerin, daha iktidarlı hale gelmeleri için desteklediği süreçleri ifade eder (Pierson ve Thomas, 2010). Böylelikle kendi yaşamları üzerindeki iktidar ve kontrole sahip olmalarını engelleyen sistemlerle mücadele etme kapasiteleri geliştirilen bireyler, gruplar ya da topluluklar ihtiyaç ve haklarını elde etme bağlamında güçlendirilir (Teater, 2015). Güçlendirme, iktidarın ötekileştirilmiş veya baskıya maruz kalan bireylere doğru kaydırılmasını amaçlayan bir süreç olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle okul sosyal hizmeti güçlendirme yaklaşımıyla yoksulluklarından kaynaklı dışlanan öğrencilerin içlerindeki potansiyelleri açığa çıkararak, kendi yaşamlarını kontrol edebilecekleri güce sahip olduklarını fark etmelerini sağlar; iyilik hallerini arttırmak suretiyle güçlü yanları ile eğitim hayatlarındaki tıkanıklıkların giderilmesini amaçlar (Aykut, 2019). Bu nedenle okul sosyal hizmeti uzmanlarına, çocuk ve ailelerle ilişkileri güçlendirecek, ihtiyaçları doğru bir şekilde tespit edecek ve etkili müdahaleler planlayacak şekilde eğitimi ve destek sağlanmalıdır.

Çocuk refahı alanında okul sosyal hizmeti, yoksul aile çocuklarının güvenliklerini sağlama, akademik başarılarını destekleme ve çocukların güvende hissetmelerini sağlama konularında önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, çocuk haklarına dikkat çekerek savunuculuk rolünü üstlenebilir, çocukların ihtiyaçlarını belirleyerek uygun hizmetleri sağlayabilir ve aile-okul iş birliğini güçlendirerek çocukların eğitim hayatına aktif bir şekilde katılmalarını destekleyebilir. Bu önlemler, çocukların geleceği için olumlu etkiler yaratacak ve çevresel ayrımcılığa karşı mücadelede önemli bir adım olacaktır. Okul sosyal hizmet uzmanlarının rolleri ve müdahaleleri, öğrencilerin ihtiyaçlarına ve okulun spesifik koşullarına göre değişebilir. Yoksul çocukların gereksinimlerini anlamak, iş birliği yapmak ve çok disiplinli bir ekip ile çalışmak, okul sosyal hizmet uzmanlarının etkili bir şekilde psikososyal, doğal ve fiziksel çevreyle mücadele etmelerini sağlar. Çeşitli roller bağlamında psikososyal, doğal, fiziksel çevre ve yoksulluk arasındaki olumsuz ilişkiyle mücadelede üstlenebilecekleri bazı temel rollerden söz edilebilir.

Yoksulluğa Çevre Bağlamında Getirilecek Müdahalelerde Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Üstlenebileceği Roller

Önceki açıklamalarda çevrenin kullanım alanından kaynaklı olarak çok geniş bir kapsamı içerdiğinden söz edilmiştir. Çalışma genel anlamda incelendiğinde çevre kavramsallaştırmasının ağırlıklı olarak nitelik boyutuyla ele alındığı görülecektir. Bu nedenle aşağıda değinilen okul sosyal hizmet uzmanının çocuk yoksulluğuna çözüm olarak geliştireceği müdahaleler ve üstleneceği rollere öncelikle toplumsal çevre koşulları ardından yapay ve doğal olmak üzere fiziksel çevre koşulları dahil edilmiştir.

Olumsuz Toplumsal Çevre Koşullarına Müdahalede Okul Sosyal Hizmet Uzmanı ve Roller

Okul sosyal hizmeti, okuldaki öğrenci ve personelin gereksinimlerini karşılamak için müdahalelerde bulunan bir sosyal hizmet mesleği alanıdır. Ayrıca, mevcut engelleri ve eşitsizlikleri ortadan kaldırarak sorunların çözümüne yönelik benzersiz bir yaklaşma sahiptir ve öğrencilerin odaklandığı pozitif öğrenme sonuçlarına ulaşmayı hedefler (AASW, 2020; SSWAA, 2021). Bu bağlamda öncelikle okul sosyal hizmet uzmanlarının çocukların yoksulluğu algılama ve deneyimlemelerinde toplumsal çevrelerinden kaynaklı etkilerle mücadelede üstlenebilecekleri çeşitli düzeylerde roller ve sorumluluklara değinilebilir.

Okul sosyal hizmet uzmanları makro düzeyde sahip olduğu roller kapsamında kaynak buluculuk/bağlantı kuruculuk rollerini kullanabilir. Müracaatçının durumunun ve mevcut kaynakların değerlendirilmesi ve sonrasında havale etme ve hizmet sunum sistemleri arasında bağlantı kurmakla birlikte bilgi verme işlevi sosyal hizmet uzmanlarının bağlantı kurucu hizmetlerinin içeriğini oluşturmaktadır (Sheafor ve Horejsi, (2003). Gerçekleştirilecek ev ziyaretleri, çocuğun içinde bulunduğu çevre içinde incelenmesi açısından çok önemlidir. Sosyal hizmet disiplininin temel aldığı ekosistem yaklaşımı çocuğun ve ailesinin koşullarını sistem perspektifinden değerlendireceğinden, sorunların belirlenmesi ve müdahalelerin gerçekleştirilmesinde makro boyutta çalışarak daha etkili sonuçlar elde etme olasılığı diğer disiplinlerin müdahalelerine oranla artmaktadır. Dolayısıyla çocuğun toplumsal çevresinden kaynaklı sorunlar nedeniyle eğitimlerini yarıda bırakma gibi durumlarda okul sosyal hizmet uzmanının çocuk-aile-okul-sınıf-öğretmen ve koruma sistemleri arasında yapacağı bağlantı ve müdahaleler kritik niteliktedir (Özkan ve Kılıç, 2014). Bu

nedenle okul içi ve okul dışı kaynakların uyumlu bir şekilde kullanılmasını sağlayarak öğrenci ve ailelerin ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin sağlanmasında diğer profesyonellerle iş birliği yapabilirler.

Okul sosyal hizmet uzmanı kapsayıcı ve eşit bir eğitime erişim noktasında yoksul öğrencilerin eğitimde eşit fırsatlara erişimini sağlamak için çalışabilir. Yoksul öğrencileri kaynak ve burs gibi öğrenme destek kaynakları ile buluşturur ve bu eksikliklerin yol açtığı sosyal ve duygusal ihtiyaçlara odaklanarak, öğrencilerin okulda uyum ve başarılarını destekleyebilir. Okul sosyal hizmet uzmanları, yoksul ailelerin ihtiyaçlarını belirlemek ve onlara destek sağlamak için maddi yardım, iş bulma desteği, ev eşyaları ve gıda yardımı gibi kaynakların yönlendirilmesi vb. çalışmalarını başlatabilir, yerel toplum kuruluşları, hükümet birimleri ve diğer paydaşlarla iş birliği yaparak kaynakların birleştirilmesini ve etkili hizmet sunumunu sağlayarak yoksul öğrencilere ve ailelere yönelik hizmetlerin koordinasyonunu ve güçlendirilmesini destekleyebilirler.

Okul kurumunda görev yapan bir sosyal hizmet uzmanının makro boyutta gerçekleştirebileceği rollerden biri de savunuculuk rolüdür. Bu rol kapsamında okul-aile-toplum iş birliğinin sağlanmasında yardımcı olan (Ho ve Bryan, 2005; akt. Gerrard, 2008) okul sosyal hizmeti yoksullukla mücadelede sosyal adaletin sağlanması ve eşitlik ilkelerinin desteklenmesi için harekete geçerek sahip oldukları dezavantajlardan dolayı eşit fırsat ve kaynaklara erişemeyen öğrencilerin haklarını savunur. Ayrıca, zorbalığa maruz kalan öğrencilere destek sağlayarak, sosyal çevredeki güvenli ve destekleyici ortamın oluşturulmasına yardımcı olabilir. Okul sosyal hizmet uzmanları, yoksullukla mücadele etmek için toplumsal adaleti ve yerel ve ulusal düzeyde politika değişikliklerini desteklemeyi ve yoksul toplulukların sesini duyurmayı içeren eşitlikçi politikaları savunabilir. Okul sosyal hizmet uzmanları, yoksullukla mücadelede yapısal faktörleri ele almak ve sosyal refah politikalarının iyileştirilmesi için çalışmak gibi konularda aktif rol oynayabilir.

Okul sosyal hizmet uzmanları, okulda zorbalık, şiddet ve ayrımcılık gibi olumsuz davranışları sonlandırmak için önleyici programlar geliştirebilir. Ayrıca eğiticilik rolü kapsamında öğrenci, aile ve personele bu konuda çeşitlilik, hoşgörü ve kültürel farklılıklara saygıyı teşvik eden, bireyler arasında anlayış, iş birliği ve empati geliştirmeyi amaçlayan eğitimler düzenleyebilir. Aynı zamanda, ailelere çocuk yetiştirme becerileri, mali yönetim ve iş becerileri gibi alanlarda eğitim ve danışmanlık sunarak

ailelerin güçlenmesine yardımcı olabilir. Eğitim ve farkındalık programlarını planlayarak yoksullukla ilgili ön yargıları ve stereotipleri azaltmak için eğitim verebilirler. Bu programlar, öğrencilere yoksulluğun nedenlerini, etkilerini ve yoksullukla mücadele stratejilerini anlatarak empati ve anlayış geliştirmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, toplulukta yoksullukla ilgili bilinçliliği artırarak ayrımcılığı azaltmayı hedefler.

Sosyal hizmet disiplini, bilgi, beceri ve değerler temelinde var olan bir disiplindir. Etik ilkeler, sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarının haklarını korumak ve onlarla birlikte sosyal adaleti ve sosyal değişimi teşvik etmek amacıyla değer temeli bağlamında ele alınır. Bu nedenle, sosyal hizmet mesleği çeşitliliğe duyarlıdır. Her türlü ayrımcılığı, baskıyı, yoksulluğu ve sosyal adaletsizliği önlemek için müracaatçılarının adına sosyal adaleti ve sosyal değişimi teşvik etmekle etik sorumluluğunu yerine getirir. Bu bağlamda, sosyal hizmet mesleği, değişime vurgu yaparak müracaatçılara destek olur ve sosyal adaletin sağlanması ve sosyal değişimin gerçekleştirilmesinde aktif bir rol oynar (Özkan ve Selçik, 2016). Sheafor ve Horejsi (2003) tarafından sorunların ve politikaların analizini yapma, toplumun ilgisini harekete geçirme ve sosyal kaynakların geliştirilmesini sağlama olarak tanımlanan sosyal hizmetin değişim ajanı rolü çocukların yoksulluğun psikososyal çevresel etmenleriyle makro boyutta mücadele edebilmek için oldukça işlevseldir.

Okul sosyal hizmet uzmanları çocukların yoksullukları nedeniyle yaşadıkları utanma ve damgalanma duyguları ile birlikte maruz kaldıkları sosyal dışlanma pratiklerinin önüne geçilmesi noktasında oldukça gereklidir. Okulda yoksul olmayan çocuklarla aynı ortamda bulunan yoksul çocukların sosyal dışlanmaya maruz kalmalarıyla zedelenen öz saygıları ve benlik algıları öfkeli ve intikam duyguları gelişmiş bireyler yaratacaktır. Bu durumun önüne geçilmesinde sosyal hizmetin tanımında da yer alan 'farklılıklara saygı' temel ilkesiyle hareket edecek okul sosyal hizmet uzmanı, değişim ajanı rolünü kullanarak okul ortamında farklılık kavramı hakkında öğrenci, aile ve okul personelini bilinçlendirme ve farkındalık kazandırma noktasında da önemli bir güce sahiptir. Kısacası sosyal hizmetin sosyal ve çevresel adalet ve eşitlik ilkeleriyle yapılandırılmış bakış açısının okul kurumlarıyla etkileşim içerisindeki tüm bireylere kazandırılması okul, aile, öğrenci ve tüm okul personeli ile temel bir köprü vazifesi kuran okul sosyal hizmetiyle mümkün olacaktır.

Mezzo ve mikro boyutlarda ise sosyal hizmet uzmanları eğitici ve yöneticilik rolleri kapsamında harekete geçebilirler. Sosyal hizmet uzmanının

toplumsal ve günlük yaşamın işlevsel bir şekilde sürdürülmesi amacıyla bu becerilerin öğretilerek davranış değişikliğini kolaylaştırması eğitici rolü kapsamında ele alınır (Sheafor ve Horejsi, (2003). Uzmanların üstlenebilecekleri bir diğer rol de yöneticilik rolüdür. Sosyal hizmet uzmanları görev aldıkları kurum içerisinde yönetim, kurum içi ve kurum dışı eşgüdüm, program geliştirme ve bu programları değerlendirme işlevlerini yerine getirerek yöneticilik rolünün gerekliliklerini yerine getirmiş olurlar (Sheafor ve Horejsi, 2003). Okul sosyal hizmet uzmanının danışmanlık rolü, çözümleri bulmada müracaatçıyı güçlendirme, psikososyal değerlendirme, sosyal işlevselliği sağlama ve koruma, terapötik uygulama gibi pratikleri kapsamaktadır (Miley vd., 1998; Sheafor ve Horejsi, 2003). Sosyal dışlanma, utanma ve damgalanma, çaresizlik vb. olumsuz duygular karşısında çocuklar okul ortamına uyum sorunu yaşayabilmektedir. Okulda var olan sorunların belirlenmesinde danışmanlık rolü kapsamında yapılacak olan psiko-sosyal değerlendirme ile terapötik uygulamalar gerçekleştirilebilir. Bu uygulama ile okul/sınıf içinde ya da öğrenci merkezli hareketlerde istenmeyen davranışlar azaltılıp, okul iklimi ve eğitimin kalitesi açısından istenilen davranışların arttırılması sağlanacak (Yeşilkayalı, 2016), yoksul çocukların okuldan uzaklaştırılmasının önüne geçilebilecektir. Böylece çocukların şimdi ve gelecekte kendine yeten, yüksek öz yeterliliğe sahip aktif bireyler olarak güçlenmeleri ve özgürleşmelerinin en önemli koşulu olan eğitimin amacına ulaşılmasına yardım edilebilir. Gerek duyulduğunda aile ve öğrencilere kaygı ve depresyon gibi sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmak ya da duygusal sağlıklarını desteklemek için çeşitli sorunları ele alan çözüm odaklı stratejiler geliştirebilirler. Birey veya grup düzeyinde öğrencilere, ailelere ve topluma danışmanlık hizmetleri sağlayarak sosyal sorunlarla başa çıkmalarını, iletişim becerilerini geliştirmelerini ve sosyal destek ağları oluşturmalarını desteklemiş olacaktırlar. Bu sayede okul sosyal hizmet uzmanları aile içi iletişimi destekleyerek çocukların akademik ilgi ve performanslarının artırılmasına ve (Malczyk ve Lawson, 2017; Rosen ve Chen, 2015) kişisel ve akademik hedeflerini belirlemelerine ve bunlara ulaşmalarına yardımcı olabilirler.

Olumsuz Yapay Çevre Koşullarına Müdahalede Okul Sosyal Hizmet Uzmanı ve Roller

Okul sosyal hizmet uzmanının çevre bağlamında çocuk yoksulluğuna çözüm için gerçekleştirebileceği müdahalelerin bir diğer odağı da çocuğun maruz kaldığı olumsuz yapay çevre koşullarındaki eşitsizliklere yönelik

olabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının vaka yönetici rolü müracaatçıyı değerlendirme, hizmeti planlama, destek sağlama, takip ve koordinasyonu sağlama işlevlerini yerine getirirken iş yükü yöneticisi rolü de çalışma planı hazırlama, zaman yönetimi, kalitenin sürdürülmesi vb. işlemlere sahiptir (Sheafor ve Horejsi, 2003). Bu roller kapsamında okul ortamında makro boyutta hizmet veren bir uzman, öğrencilerin risk faktörlerini değerlendirir, öğrencilerin akademik performansı, sosyal ilişkileri, fiziki çevresi ve aile durumları gibi faktörleri gözlemleyerek risk düzeylerini belirler. Risk değerlendirmesi, öğrencilerin güvenlik, sağlık, zihinsel sağlık, ihmal/istismar ve diğer riskli durumlar açısından değerlendirilmesini içerir. Bu değerlendirmenin ardından sonuçlara dayalı erken müdahale planları oluşturularak öğrencilerin ihtiyaçlarına ve risk düzeylerine uygun destek ve kaynaklarını belirleyebilir, geliştirilen müdahalelerde öğrencilerin ilerlemesini izleyerek müdahalelerin etkinliğini değerlendirebilir, ihtiyaçlarına göre kaynakları yönlendirebilir ve destek hizmetlerine erişimlerini sağlayabilir.

Sosyal hizmet uzmanı, problem çözümüne yönelik önerilerini yerel yönetimlerde, okul yönetimlerinde veya sivil toplum kuruluşlarında aktif bir rol oynayarak hayata geçirme sorumluluğunu üstlenebilir. Uzman, önerilerin pratikte uygulanmasını destekler ve bu süreçte yerel yönetimlerle, okul yönetimleriyle veya sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapar. Ayrıca, uygulanan politikaların etkinliğini değerlendirme görevi de okul sosyal hizmet uzmanına aittir. Bu süreç, döngüsel bir şekilde tekrarlanan ve dinamik bir süreçtir. Sosyal hizmet uzmanı, problem tespiti, çözüm önerilerinin sunumu, uygulama ve değerlendirme aşamalarında aktif bir rol oynar ve sürecin etkili bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunur (Özkan ve Selçik, 2016).

Ayrıca, okullarda güvenliği etkileyen bir dizi fiziksel çevre kaynaklı faktör bulunmaktadır. Araştırmalar, okulun büyüklüğü, fiziksel koşulları, konumu ve çevresi gibi etmenlerin okul güvenliğiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Schneider, Sprague ve Walker, 2000). Ayrıca, okulun öğrenci sayısı, yönetimi, disiplin anlayışı, kültürü, iklimi, ailelerin sosyoekonomik düzeyi, çete faaliyetleri, madde kullanımı ve şiddet davranışları da okul güvenliğiyle ilişkilendirilmiştir (Mıhçı, 2018). Okul içi faktörlerin yanı sıra, okul dışı faktörler olarak da kabul edilen aile, toplum, medya ve küreselleşmenin fiziki çevre bağlamında güvenliği etkilediği kabul edilmektedir (Çalık, Kurt ve Çalık, 2011). Güvenli bir okul Mabile'ye (2003, Akt. Çalık, Kurt ve Çalık, 2011) göre, korku, kaygı, şiddet ve zorbalıktan

uzak bir eğitim ortamıdır. Okul ortamında herhangi bir öğrencinin yalnız hissetmediği, tüm öğrenciler için özen ve kabul duygusunun egemen olduğu eğitimsel bir iklimin sağlanması önemlidir. Bu noktada okul sosyal hizmet uzmanı güvenlik ekipleriyle koordinasyon içinde çalışarak güvenlik politikalarının ve prosedürlerinin etkin bir şekilde uygulanması ve okulun fiziksel güvenliğinin sağlanmasında etkili olabilir. Bunların yanı sıra okul kurumunda bulunan yoksul aileleri yerel kaynaklara yönlendirerek konut yardımları veya diğer desteklere ulaşmalarını sağlayabilirler. Kaynaklara erişim sağlamak ve yönlendirme yapmak için çalışarak, sosyal yardım programları, gıda bankaları, barınma yardımları, sağlık hizmetleri gibi kaynaklar hakkında bilgi vererek ailelere destek olabilir ve onların bu kaynaklardan faydalanmalarını sağlayabilirler.

Okul sosyal hizmet uzmanları yine makro boyutta yoksullukla mücadelede savunuculuk yaparak eşitsizlikleri azaltmak, çocukların eşit fırsatlara erişimini sağlamak ve toplumda daha adil bir sosyal yapı oluşturmak için çaba sarf ederler. Okul ortamında büyük karmaşık sistemleri anlayan, aileyi, çocuğu eğitsel ya da diğer sosyal sistemlerle başa çıkabilmesi için destek olma rolünü (Zastrow, 2013) kullanarak okul sosyal hizmet uzmanlarının yoksul çocukların fiziksel çevrelerini olası tehlikelerden koruma ve arındırma, alt yapı yetersizliğinden kaynaklı hizmetlere erişim sorunu gibi konularda aktif olmaları, bu çocukların yaşam kalitesini ve refahını artırabilir. Sosyal hizmet uzmanının savunucu rolü, çocuğu aileye ve okula karşı savunmanın yanı sıra aileyi ve okulu diğer sistemlere karşı da savunmayı içerir. Bu rol, toplumsal adaletin sağlanması ve eşitlikçi bir eğitim ortamının oluşturulması açısından önemlidir. Okul güvenliği politikalarının oluşturulması ve uygulanması için çalışarak, çocukların güvenliğini tehdit eden durumların tespit edilmesinde savunuculuk rolü kapsamında ilgili taraflarla iş birliği, lobicilik faaliyetleri gerçekleştirebilir. Aynı zamanda okul ortamında eğitim alan yoksul çocukların yaşadığı fiziksel çevrenin iyileştirilmesi, güvenli ve sağlıklı okul alanlarının sağlanması, sağlıklı barınma/konut imkanlarının sunulması, temiz su ve sanitasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi, toplum hizmetlerine kolaylıkla erişilmesi gibi ilgili politikaların oluşturulması ve uygulanması için çocukların hakları ve ihtiyaçlarını vurgulayarak mücadele edebilir. Mezzo düzeyde ise yine bu rol kapsamında yerel topluluk grupları, sosyal hizmet kuruluşları, yerel yönetimler ve diğer paydaşlarla iş birliği yaparak yoksullukla mücadelede daha etkili sonuçlar elde etmek ve toplumsal hareketlilik için destekleyici bir ağ oluşturarak kaynakların ve en iyi uygulamaların paylaşılmasını, çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayabilirler.

Okul sosyal hizmet uzmanları okul kurumunda tespit ettiği yoksul çocukların eğitim hayatını riske atan fiziksel çevre sorunlarının belirlenmesinde çocuklar ve aileleriyle iş birliği içerisinde bir değerlendirme gerçekleştirerek mezzo ve mikro düzeyde danışmanlık rolünü uygulayabilir. Yoksul aile ve çocukların sahip oldukları bilgi değer ve becerileri açığa kavuşturur ve bu kapsamda var olan problemlere danışmanlık hizmeti kapsamında müdahale planı geliştirir (Duyan, 2003). Olumsuz fiziksel çevre koşullarına erişim her açıdan görece çok daha kolaydır. Dolayısıyla bu çevre koşullarında sürdürülecek bir yaşamın gerektireceği maddi ve manevi niteliklerin asgari düzeyde olması yeterlidir. Toplumla etkin katılım için sahip olması gereken her türlü nitelikten yoksun bireyler ise ne yazık ki bu çevrelerde yetişen çocuklara uygun örnek olmaktan çok uzaktır. Bu tespitten hareketle psikososyal değerlendirme, sosyal işlevselliği sağlama ve koruma, terapötik uygulama (Sheafor ve Horejsi, 2003) işlevlerini kapsayan danışmanlık rolü ile okul sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin risk altında olduğunu belirleyebilmek için davranışlarını, okul başarı ve devam durumlarını değerlendirerek çocukları yakından takip edebilir ve onları olası suçluluk, şiddet, bağımlılık, istismar vb. durumlardan koruyabilirler. Erken tespit sayesinde, çocukların suça yönelmeleri önlenebilir ve gerekli müdahaleler yapılabilir. Potansiyel risk altındaki yoksul çocuklara olumlu rol modeller sunarak, olumsuz etkilerin azaltılmasına ve alternatif yolların keşfedilmesine katkıda bulunarak, destek ve rehberlik hizmetleri sunarak olumsuz çevre koşullarıyla baş etmelerine yardımcı olurlar. Bahsedilen tehlikeli koşullara maruz bırakılmış çocuklara danışmanlık hizmetleri sunarak duygusal destek ya da psikoeğitim sağlayabilir, çocuklarla güvenilir bir ilişki kurarak, onların duygusal ihtiyaçlarını anlamak ve onlara yardımcı olmak için aktif bir rol üstlenebilir, özgüvenin artırılması, stresle başa çıkma becerilerinin geliştirilmesi, duygusal travmaların hafifletilmesi gibi konularda destek sağlayabilirler. Ayrıca diğer ilgili profesyoneller ve kurumlarla iş birliği yaparak çocukların güvenlik ve refahını sağlamak için koordinasyon içinde çalışabilir, aile doktoru, psikolog, aile danışmanı veya hukuki destek sağlayıcıları gibi diğer uzmanlarla birlikte çalışarak entegre bir yaklaşım benimseyebilirler.

Yine mezzo ve mikro düzeylerde bireylere sosyal yaşam becerileri öğretme, davranış değişikliği sağlama, önleyici hizmetler sağlama (Sheafor ve Horejsi, 2003) gibi işlevleri yüklenen eğiticilik rolü kullanılabilir. Her düzey sistemde gerçekleştirilebilen eğitim rolünün süreçleri öğrenci ve öğrenci partnerleriyle iş birliği halinde öğrenme eylemlerini yansıtarak müracaatçı

sisteminin kendini yönetme, deneyimleme ve kendi kaynaklarını keşfetme isteği varsayımı ile gerçekleştirilir. Yoksullukla mücadele toplumsal hizmetlere erişim, stres, intihar vb. sorunlara ilişkin farkındalığın artırılmasını, erken müdahale ve koruyucu eylemlerin gerçekleştirilmesini olanaklı kılar (Duyan, 2003; Miley vd., 1998). Okul sosyal hizmet uzmanları eğitici/öğretici rolü kapsamında yoksul çocukların fiziksel çevrelerinin korunması konusunda genel bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yaparak okul içinde ve toplumda düzenlenen etkinliklerde çocukları ve aileleri fiziksel çevrenin kendilerini mahrum bıraktığı koşullar ve olası tehlikeler hakkında bilinçlendirir ve bunlarla nasıl mücadele edebileceklerine dair bilgiler verebilir, sağlıklı yaşam koşulları, temizlik alışkanlıkları, yangın güvenliği gibi konularda eğitimler düzenleyebilir veya kaynaklar sağlayarak çevre sorunlarının üstesinden gelmelerine yardımcı olabilirler.

Ayrıca alternatif aktivite ve programlar düzenleyerek, suça yönelme olasılığı olan yoksul çocukları spor, sanat, müzik gibi faaliyetlerle vb. pozitif etkinliklere yönlendirebilir, böylelikle çocukların yeteneklerini keşfetmelerini ve olumlu bir amaç doğrultusunda zaman geçirmelerini teşvik edebilirler. Yoksul öğrencilere, eğitim ve kariyer hedeflerini belirleme konusunda danışmanlık yaparak eğitimin yoksulluk döngüsünü kırma noktasında ne denli önemli bir araç olduğunu anlatabilirler. Öğrencilere eğitim olanakları hakkında bilgi sağlayarak, akademik başarılarını artırmak için destekleyici kaynakları yönlendirebilir ya da mesleki geleceklerini şekillendirmeleri için gereken niteliklere sahip olmaları noktasında kılavuzluk edebilirler.

Olumsuz Doğal Çevre Koşullarına Müdahalede Okul Sosyal Hizmet Uzmanı ve Roller

Toprağın, suyun ve havanın kirlenmesi, çeşitli olumsuz etkilere yol açarak ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum, tarım ürünlerinin fiyatlarının yükselmesi, sağlık sorunlarının artması ve temiz su kaynaklarının azalması gibi etkilerle kendini göstermektedir. Bu etkiler, toplumun farklı kesimleri arasında gelir eşitsizliğine yol açarak, zenginler ve yoksullar arasında daha maliyetli bir yaşam kaçınılmaz sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Çondur vd., 2010). Ancak tabii ki bu etkiler söz konusu yoksulluk olduğunda sonuçları itibarıyla eşitsizliği ve adaletsizliği derinleştirmektedir. Bu noktada makro düzeyde okul sosyal hizmet uzmanları, yoksul öğrencilerin ve ailelerin doğal kaynaklara erişimlerini

artırmak ve bu kaynakları sürdürülebilir bir şekilde yönetmelerine yardımcı olmak için çalışabilirler. Doğal çevrenin tahribatının yol açtığı eşitsizliklerle mücadele edilmesi adına çevresel adaletsizliğin mağduru yoksul ailelerin ve okulun içerisinde bulunduğu koşullara yakından şahit olmuş bir personel olarak politika geliştirilme sürecine aktif olarak katılabilirler. Politika ve uygulama, okul sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanında ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır, ancak her biri kendi teorik ve pratik boyutlarıyla ayrı olarak geliştirilir. Bu bağlamda, politika geliştirme süreci iki yönlü bir etkileşim içerir. Yukarıdan aşağı yönlü süreç, kamu politikalarının belirlenmesi ve yönlendirilmesini içerir. Bu süreçte, merkezi düzeydeki politikalar okul sosyal hizmet uzmanları tarafından değerlendirilir ve uygulanabilirlikleri göz önünde bulundurularak yerel düzeyde uyarlanabilir. Aşağıdan yukarı yönlü süreç ise yerellik gelişimi olarak adlandırılır ve okul sosyal hizmet uzmanlarının yerel ihtiyaçları ve öncelikleri dikkate alarak politika önerileri geliştirmelerini içerir. Bu süreçte, okul sosyal hizmet uzmanları, saha deneyimlerini ve pratik bilgilerini politika geliştirme sürecine dahil ederek etkili çözümler sunabilirler (Özkan ve Selçik, 2016).

Okul sosyal hizmet uzmanları, çevre koruma kuruluşları, yerel topluluk grupları, yerel yönetimler ve diğer paydaşlarla iş birliği yaparak mezzo düzeyde de doğal çevreyle ilgili müdahalelerde etkili bir ağ oluşturabilir, çevre projelerinin tasarlanması ve uygulanması süreçlerinde aktif rol alabilirler. Bu ağ, kaynakların ve en iyi uygulamaların paylaşılması ve çevre koruma projelerine katılım konularında koordinasyon sağlayarak daha güçlü bir etki yaratabilir. Ayrıca, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek çevresel sürdürülebilirliği desteklemek için geliştirilecek projelerde öğrenci ve ailelerin aktif katılımını destekleyebilir, çevre sorunlarına duyarlı olmaya teşvik ederek, yerel topluluklarda çevresel bilinci artırabilir ve geliştirebilirler.

Okul sosyal hizmet uzmanları, doğal çevre bağlamında yoksulluğun etkilerini azaltmaya yönelik müdahalelerde toplumsal adalet ve eşitlik ilkelerini vurgulama fırsatına sahiptir. Bu kapsamda, çevresel adalet kavramından yola çıkarak farklı sosyal gruplar arasında çevresel kalitenin eşitsiz dağılımı ve azalan sosyoekonomik durumun çevresel tehlikelere maruz kalma yükünün artması (Hotnberg ve Pauli, 2007) gibi durumları ele alabilirler. Bu çerçevede, çevresel ayrımcılığın mağdur ettiği yoksul çocukların ve ailelerinin haklarını savunma rolünü üstlenebilir, yoksul öğrencilerin kaynaklardan mahrum bırakıldığı alanları belirleyerek kamuya duyurabilir ve bu kaynaklara erişimlerini sağlamak için mücadele edebilirler.

Ayrıca, çevresel adaletin sağlanması amacıyla doğal çevrenin kirlenmesi ve çevresel risklerin yoksul topluluklara daha fazla yoğunlaşması gibi konular üzerinde lobicilik faaliyetleri yürütebilir ve tüm paydaşlarla iş birliği yaparak çevresel adaletsizliği engellemek için çaba sarf edebilirler. Bununla birlikte, eşitlikçi politikaların oluşturulması ve uygulanması konusunda savunuculuk yaparak yoksul öğrencilerin çevresel haklarına ve kaynaklara erişimini destekleyebilirler. Bu şekilde, okul sosyal hizmet uzmanları, yoksulluğun etkilerini azaltmak için toplumsal adalet ve eşitlik ilkelerini benimseyerek çevresel adalet perspektifinden hareket ederler. Bu çabalar, yoksul çocukların ve ailelerinin çevresel haklarını savunma, kaynaklara erişimlerini sağlama ve çevresel adaletsizlikle mücadele etme açısından önemli bir role sahiptir.

Doğa çevrenin kirlenmesini önlemek ve korunmasını sağlamak için okul sosyal hizmet uzmanları, mikro düzeyde multidisipliner bir ekip içinde yer alarak, öğrencilere sürdürülebilirlik kavramını anlatma, danışmanlık ve iş birliği, araştırmacılık, eğitici ve liderlik rolleriyle etkili olma görevini üstlenirler (Dupper, 2003). Bekalo ve Bangay'a (2002) göre çevre eğitiminin yoksulluğu azaltma stratejilerinde oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır. Buradan hareketle okul sosyal hizmet uzmanları, doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilirlik hakkında öğrencilere ve topluma bilgi sağlamak için doğal kaynakların önemi, enerji ve su tasarrufu, atık yönetimi, çevre kirliliği gibi konularda çeşitli eğitimler düzenleyebilirler. Ayrıca, öğrencilere doğal çevrenin korunması için neden ve nasıl harekete geçebilecekleri konusunda farkındalık kazandıracak projeler ve etkinlikler organize edebilirler. Sosyal ve yapısal olarak zayıf mahallelerde yaşamak anlamına gelen yoksulluk genellikle çevrelerindeki endüstriyel tesislerden ve ulaşım arterlerinden kaynaklanan emisyonlara maruz kalan ve yetersiz konut koşullarıyla birlikte artan ihmallere ve daha yüksek nüfus yoğunluğuyla karakterize yaşam alanları yaratmaktadır. Aynı zamanda bu mekanlarda yaşayan yoksul aileler çevresel kaynaklara (örneğin, kamu yeşil alanları ve rekreasyon alanları) ve altyapıya (örneğin, sağlık hizmetleri, marketler, eğlence tesisleri) daha düşük erişime sahiptirler (Northridge et al., 2003; Frumkin, 2005). Bu çevresel ve sosyal ayrımcılık kombinasyonları (Maschewsky, 2001), daha düşük sosyoekonomik statüye sahip çocukların günlük yaşam alanlarında çevresel adaletsizliğe yol açar. Bununla birlikte gecekondular bölgesinde yapılan birçok araştırmada, çevre sorunlarının yoksullukla iç içe geçtiği ve kaçınılmaz olarak bir neden sonuç döngüsü içine girerek bu ilişki çevresinde yaşayan insanların artık çevreye karşı duyarsızlaştıklarına

(Kılıç, 2013; Gevrek vd., 2007) dair bulgular elde edilmiştir. Bu noktada toplumları dönüştürme ve yenilikçilik misyonu ile yoksul öğrencilere ve ailelere çevresel sürdürülebilirliği teşvik edecek yenilikçi eğitim projeleri ve programlar konusunda eğitimin gerekliliği gündeme gelmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanları geri dönüşüm ve atık yönetimi programları oluşturarak öğrencilerin atıkları azaltmalarını ve geri dönüştürmelerini sağlayacak eğitimler ile bu konuda onların farkındalık geliştirmelerine imkân verebilirler. Ayrıca enerji tasarrufu sağlayan projeleri teşvik edip öğrencileri enerji bilincine yönlendirebilir, yenilenebilir enerji kaynaklarına odaklanan projelerle öğrencilerin bu alandaki farkındalıklarını ve yeteneklerini geliştirebilir, organik tarım uygulamaları ile ilgili eğitimler düzenleyerek sağlıklı ve çevre dostu tarım yöntemlerini öğretebilir ve çevresel etkileri azaltan yenilikçi çözümler konusunda öğrencilere ve ailelere eğitim ve destek sağlayabilirler.

Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal hizmet mesleğinin okullarda sunulan bir hizmet alanı olan okul sosyal hizmeti, öğrencilerin akademik, sosyal, duygusal ve kişisel gelişimlerini desteklemeyi amaçlar. Bu hizmet, öğrencilerin akademik başarılarını artırma, sosyal becerilerini geliştirme, davranış sorunlarıyla başa çıkma ve zorlu yaşam koşullarıyla baş etme gibi hedeflere yöneliktir. Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin karşılaşılabileceği her türlü engelle mücadele etmeyi ve bu amaçları gerçekleştirmek için uygulamalar yürütmeyi içerir. Bu şekilde, okul sosyal hizmeti, öğrencilerin ihtiyaçlarını anlamak, desteklemek ve potansiyellerini ortaya çıkarmak amacıyla bir dizi strateji ve müdahaleler geliştirerek olası engellerle mücadele etmeyi hedefler.

Okul sosyal hizmetinin hedeflerini gerçekleştirme sürecinde karşılaştığı en önemli güçlüklerden biri, yoksulluk olgusunun varlığıdır. Yoksulluk, çocukların fırsatlarını kısıtlayarak başarıya ulaşmalarını zorlaştırır. Sosyal hizmet disiplini, yoksullukla mücadele konusunda temel bir rol üstlenmiş ve 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren profesyonel bir meslek olarak gelişmiştir. Yoksulluk, toplum içindeki eşitsizlikleri derinleştirir ve insanların yaşamlarında adaletsizliklere neden olur. Bu nedenle, eğitimin eksiksiz ve eşit bir şekilde gerçekleştirilmesi, yoksulluk döngüsünü kırmak ve daha adil bir toplum oluşturmak için hayati öneme sahiptir. Okul kurumları aracılığıyla sosyal hizmet müdahaleleri tam ve adil bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu sayede, çocuklara eşit fırsatlar sunulacak,

yoksullukla mücadelede önemli bir adım atılabilir ve daha adil bir toplum inşa edilebilir.

Bireylerin eğitimle donatılması, kendi hakları hakkında bilinçlenmelerinin sağlanması, yaşamlarını etkin bir şekilde yönlendirmelerine destek olma amacıyla bir çerçeve tasarlanması, kendi haklarını savunma becerisi kazanmalarının teşvik edilmesi ve bu şekilde karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması anlamına gelmektedir. Bu sayede bireylerin toplumsal değişim için etkili bir rol oynamalarına yardımcı olunur. Bu süreç, fırsat eşitliği elde etme, kişisel kapasitelerin geliştirilmesi, bilinçlenme ve toplumsal değişime katkı sağlama açısından önem taşır. Eğitim, yoksulluk döngüsünü kırarak daha adil bir toplumun oluşmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, okul sosyal hizmet uzmanının rolü önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları, toplum kaynakları konusunda uzmanlaşma becerisine sahip olmalı, kaynak yönetimi ve güç mekanizmalarını anlamalıdır. Böylece çocuk ve ailesinin toplumla olan bağı güçlenecek, çevresi içinde birey perspektifiyle parçası olduğu toplumla etkileşimi ve bu topluma katılımı artacaktır (Zengin ve Çalış, 2017; İltar ve Demirbilek, 2023).

Çocuk refahı alanında okul sosyal hizmeti, çocukların iyilik hallerini artırma, psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimlerini destekleme, güvenliklerini sağlama ve risklerden korunmalarını sağlama amacını taşımaktadır. Okul sosyal hizmeti birimleri, sosyal hizmetin “koruyucu-önleyici”, “geliştirici-değiştirici” ve “tedavi edici-rehabilitasyon edici” fonksiyonlarını yerine getirmek için okul kurumlarında görev almaktadır. Öğrencilerin eğitimlerini sağlıklı ve verimli bir şekilde tamamlayabilmeleri için çevresel, fiziksel, psikososyal ve doğal eşitsizliklerden kaynaklanan engellerin ortadan kaldırılması, okul sosyal hizmetinin ekosistem yaklaşımıyla gerçekleştirilebilir. Ayrıca, öğrencilerin olumsuz tutumlarla karşılaşmadan düşüncelerini geliştirebilmeleri, kişisel gelişimlerine zarar verebilecek yapılardan uzak durmaları, karşılaştıkları risklerin ortadan kaldırılması, okul ortamına uyum sağlamaları ve ihtiyaç duydukları desteklere erişebilmeleri için okul sosyal hizmet biriminin okullarda etkin bir şekilde örgütlenmesi gerekmektedir. Ancak dünya geneline ve Türkiye’ye bakıldığında okul sosyal hizmeti uygulamaları yok denecek kadar azdır. Ülkemizde öğrenci ve ailelerinin deneyimledikleri geniş kapsamlı sorunların ekolojik bir perspektifle bütüncül olarak ele alınması, değerlendirilmesi ve bunlara çözüm üretilmesi için okul sosyal hizmetine büyük bir ihtiyaç vardır.

Babahanoğlu ve Başer’in (2017) okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyacın belirlenmesine yönelik yapmış olduğu bir araştırmada katılımcıların

%80.50'si okul sosyal hizmet uzmanının gerekliliği konusunda olumlu görüş belirtmişlerdir. Bu alanda hissedilen eksikliğin rehberlik ve psikolojik danışmanlık servisleriyle giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte okul psikolojik danışmanlarının rolü her ne kadar öğrencilerin psikososyal, eğitimsel ve mesleki gereksinimlerini gidermeye doğru bir geçiş gösterse de mesleki bilgi verme ve rehberlik sağlamaktır (Korkut, 2007). Okullarda görev yapan psikolojik danışmanlar, bireylerin karşılaştığı sorunlara müdahale etme sorumluluğunu üstlenirken hedef sistem öğrenciden aile ya da farklı sistemlere kayabilir. Böylesi bir durumun üstesinden gelmek sosyal hizmet kuramlarına hakim olmayı gerektireceğinden, süreçte danışmanların krize müdahale becerilerinin olumsuz şekilde etkilenmesi olasıdır. Bu bağlamda öğretmenlere ve diğer paydaşlara profesyonel rehberlik sunacak okul sosyal hizmet uzmanlarının problemlerin çözüm noktasında önemli bir destek sağlayabileceği düşünölmektedir.

Buna ek olarak okul sosyal hizmet uzmanları, öğrenci ve çevre sistemler arasında ortaya çıkan sorunlara sistemik bir perspektifle yaklaşarak etkili çözüm stratejilerinin geliştirilmesine destek sunabilirler. Bu iş birliği, okul topluluğu içinde sosyal değişimi teşvik ederek, öğrenci ve ailelerin ihtiyaçlarına daha etkin bir şekilde cevap verilmesine katkı sağlayabilir. Uzmanlar, karmaşık sosyal etkileşimleri değerlendirerek, öğretmenlerin ve ailelerin karşılaştığı zorluklara holistik bir perspektifle yaklaşarak çeşitli müdahale stratejilerini koordine edebilirler. Bu çerçeve de okul sosyal hizmet uzmanlarının öğrenci ve çevresinin ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara hedeflenmiş etkili çözümler üretmek adına bir kaynak olarak rol oynayabileceği vurgulanabilir. Tüm bu nedenler ışığında Türkiye'de okul sosyal hizmeti uygulamalarının gelişmesini destekleyecek politikaların hızla oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Çünkü sosyal değişim, birlikte hareket edildiğinde ancak gerçekleştirilebilir.

Yoksulluk ve çevre gibi önemli sorunlarla mücadele etmek, çocukların geleceği için büyük önem taşır ve okul sosyal hizmeti, her türlü çevresel ayrımcılığa karşı mücadelede önemli bir rol üstlenmektedir. Tüm bu nedenlerden hareketle okul sosyal hizmetinin etkinliğini artırmak için kaynakların etkin yönetimi ve güç mekanizmalarının iyi anlaşılması gerekmektedir. Ayrıca, okul sosyal hizmeti alanında çalışan profesyonellerin yetkinliklerini artıracak eğitim ve sürekli mesleki gelişim fırsatları sağlanmalıdır. Bu şekilde, çocuk refahının iyileştirilmesi ve çocukların geleceğinin güvence altına alınması için önemli adımlar atılmış olacaktır.

Berceste İter

Kaynakça

- AAP Council on Community Pediatrics. (2016). Poverty and Child Health in the United States. *Pediatrics*, 137(4), 1-14.
- Abdinasir, K. (2019). *How Education Shapes Young People's Mental Health*. London: Centre for Mental Health.
- Ak Uslu, B. (2022). Çocuk Ticareti Suçunu Anlamak. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 23, 93-115.
- Akdur, R. (1998). *Çevre Sağlığı. İçinde: Halk Sağlığı*. M. Akbaba (Yay. Haz.). Ankara: ANTİP Yayınları.
- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. C. C. Aktan (Yay. Haz.). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. C. Can Aktan (Yay. Haz.). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde (ss.23-27). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ., Y. (2002). *Terminoloji, kavramlar ve ölçüm yöntemleri*. Hak-İş Konfederasyonu Yayını, (6, 41-79) Ankara.
- Alaimo, K., Olson, C. M. ve Frongillo, E. A. (2002). Family Food Insufficiency, but Not Low Family Income, Is Positively Associated with Dysthymia and Suicide Symptoms in Adolescents. *The Journal of Nutrition*, 132(4), 719-726.
- Altıntaş, B. (2003). *Mendile, Simite, Çöpe... Ankara'da Sokaklarında Çalışan Çocuklar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anthony, E.K., King, B., Austin, M.J. (2011). Reducing child poverty by promoting child well-being: Identifying best practices in a time of great need. *Children and Youth Services Review*, 33, 1999-2009.
- Atila, C., Uyar, E. N. (2022). Artı Ürün: Kentleşme Süreci Ve Tapınak Ekonomisine Etkisi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 45-53.
- Attree, P. (2006). The Social Costs of Child Poverty:A Systematic Review of the Qualitative Evidence. *Children and Society*, 20, 54-66.
- Aykut, S. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunları: Farklılıklara Saygı Eğitimi Odağında Okul Sosyal Hizmeti Önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Ayre, D. (2016). *Poor Mental Health the Links Between Child Poverty and Mental Health Problems*. The Children's Society.
- Beauvais, F., Chavez, E. L., Oetting, E. R., Deffenbacher, J. L., Cornell, G. R. (1996). Drug use, violence, and victimization among White American, Mexican American, and American Indian dropouts, students with academic problems, and students in good academic standing. *Journal of Counseling Psychology*, 43(3), 292-299.
- Bekalo, S., Bangay, C. (2002). Towards Effective Environmental Education in Ethiopia: Problems and Prospects in Responding to the Environment-Poverty Challenge." *International Journal of Educational Development*, 22, 35-46.

- Ben-Davies, M. E., Kinlaw, A., Estrada-Del Campo, Y., Bentley, M. E., Siega-Riz, A. M. (2013). Risk Factors Associated with the Presence and Severity of Food Insecurity in Rural Honduras. *Public Health Nutrition* 17(1), 5-13.
- Bentley, K. (2004). Women's human rights & the feminisation of poverty in South Africa. *Review of African Political Economy*, 31, 247-261.
- Berkman, K. (2022). *Çocuk Yoksulluğu ile Mücadelede Bir Sosyal Politika Önerisi: Asgari Gelir Garantisi Modeli*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Denizli.
- Blair, C., Berry, D., Mills-Koonce, R., Granger, D. 2013. Cumulative effects of early poverty on cortisol in young children: Moderation by autonomic nervous system activity. *Psychoneuroendocrinology*, 38, 2666-2675.
- Bradsha, J., Martorano, B., Natali, L., Neubourg, C. D. (2013). *Children's Subjective Well-being in Rich Countries*. UNICEF.
- Brooks-Gunn, J., Duncan, G. (1997). The Effects of Poverty on Children. *Children and Poverty*, 7(2), 55-72.
- Capra, F. (1992). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, (ss. 54-304), (M. Armağan, Çev.). İstanbul: İnsan
- Chaudhry, I. S., Malik, S., Hassan, A. (2009). The Impact of Socioeconomic and Demographic Variables on Poverty: A Village Study. *Lahore Journal of Economics*, 14(1), 39-68.
- Cooper, K., Stewart, K. (2013). Does Money Affect Children's Outcomes? *London School of Economics. Joseph Rowntree Foundation*. York.
- Corcoran, M. (1995). "Rags to Rags: Poverty and Mobility in the United States." *Annual Review of Sociology* 21, 237-267.
- Coşkun, S., Tireli, M. (2008). *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*. 1st ed. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çağlayan, C. (2015). Çocuk ve Çevre. *Türkiye Klinikleri*, 1(2), 32-38.
- Davis, B. SRSG (Spatial Reasoning Study Group.), (2015). *Spatial reasoning in the early years: principles, assertions, and speculations*, Routledge.
- Dayıoğlu, M. (2007). *Türkiye'de çocuk yoksulluğu: Ölçüm yöntemleri ve yoksulluğun belirleyicileri* (ss.82-105). Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları.
- Drake, B., Rank, M.R. 2009.The racial divide among American children in poverty: Reassessing the importance of neighborhood. *Children and Youth Services Review*, 31, 1264-1271.
- Dominelli, L. (2018). *Yeşil Sosyal Hizmet*. (Ed. Arzu İçağasıoğlu Çoban, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.
- DSÖ (2002). Health, economic growth and poverty reduction: The report of working group 1 of the commission on macroeconomics and health. *World Health Organisation*, Geneva.
- Duncan, G. J., Yeung, W., Brooks-Gunn, J., Smith, J. (1998). How much does poverty affect the life chances of children? *American Sociological Review*, 63, 406-423.
- Durgun, Ö. 2011. Türkiye'de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), s.143-154.
- Duyan, V. (2003). Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(2), s.1-22.
- Ersoy, M. 2006. Kentsel Alanlarda Yoksul Kesimin Sağlık Sorunları: Ankara ve Diyarbakır Kentlerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırmanın Gösterdikleri. *Kent ve Sağlık Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (ss.33-39). Bursa.
- Evcim, N., Güneş, S., Karaalp Orhan, H. S. (2019). "Yoksulluk Ve Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki: Mena Bölgesi Analizi." *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, s.291-310.
- Farmer, P. (2003). Pathologies of power: Health, human rights, and the new war on the poor. *North American Dialogue*, 6(1), s. 1-19.

- Fotso, J.C., Madise, N., Baschieri, A., Cleland, J., Zulu, E., Mutua, M.K., Esendi, E. 2012. Child growth in urban deprived settings: Does household poverty status matter? At which stage of child development? *Health & Place*, 18, 375-384.
- Frumkin, H., 2005. Health, equity, and the built environment. *Environ. Health Perspect.* 113, 290-291.
- Gamboa, G., Mingorria, S., Scheidel, A. (2020). The meaning of poverty matters: Trade-offs in poverty reduction programmes. *Ecological Economics*, 169(3)1-8.
- Gerrard, B. (2008). School- Based Family Counseling: Overview, trends, And recommendations for future research. *International Journal for School-Based Family Counseling*, 10, 1-11.
- Gevrek, E., Azman, K. D. (2007), "Yoksulluk, Çevre ve Sürdürülebilirlik Etkileşimi. *Civillacademy*, 5(3), 49-57.
- Graham, H., Power, C. (2004). *Childhood Disadvantage and Adult Health: A Lifecourse Framework*. London: Health Development Agency.
- Griggs, J., Walker, R. (2008). *The Costs of Child Poverty for Individuals and Society*. Joseph Rowntree Foundation, 4-13.
- Gupta, R. P.-S., Wit, M. L., Mckeown, D. (2007). The Impact of Poverty on the Current and Future Health Status of Children. *Paediatr Child Health*, 12(8), 667-673.
- Gül, H., SALLAN GÜL, S. (2008). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları. N. Oktik (Yay. Haz.) *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Günaydın, D. (2017). The Determinant of the Employment-Social Protection Relation in Turkey, *Handbook of Research on Technology Adoption, Social Policy, and Global Integration*, 1-19. doi: 10.4018/978-1-5225-2668-1.ch00
- Günaydın, D. (2018). Çocuk Yoksulluğu ile Mücadelede Ücretsiz Okul Yemeği: Tekirdağ İlkokullarında Bir Araştırma. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(18), 360-395.
- Günaydın, D. (2021). Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Nesiller Arası Yoksulluk Döngüsünü Kırmak İçin Yaklaşımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(41), 155-183.
- Güzel, B., BUZ, S. (2019). "Yeşil" Yoksulluk, Çevresel Adalet ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 1052-1069.
- Haanp, L., Kuula, M., Hakovirta M. (2019). Social Relationships, Child Poverty and Children's Life Satisfaction. *Social Sciences*, 8(2), 2-13.
- Hampson, N. (1991), *Aydınlanma Çağı* (J. Parla, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Harker, L. (2007). The Impact of Housing on Children's Life Chances. *Journal of Children's Services*, 2(3), 43-51.
- Glind, H. (2010). Migration and child labour - Exploring child migrant vulnerabilities and those of children left-behind / International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) (s. 27), Geneva. ISBN: 978-92-2-124197-3 (Print); 978-92-2-124198-0
- Hancı, H. (2002). "Çocuk ve Ergen Suçluluğu". *Adli Tıp ve Adli Bilimler*, 11, 237-263.
- Hannum, E., Liu J., Frongillo, E. (2014). Poverty, food insecurity and nutritional deprivation in rural China: Implications for children's literacy achievement. *International Journal of Educational Development*, 34, 90-97.
- Hatun, Ş., Etiler, N., Gönüllü, E. (2003) "Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri". *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 251-260.
- Hatun, Ş. 2002. *Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri* (ss. 7-29). Ankara: Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi.
- Hoek, T. V. (2005). *Through Children's Eyes an Initial Study of Children's Personal Experiences and Coping Strategies Growing Up Poor in an Affluent Netherlands*. Florence: UNICEF Innocenti Working Paper No. 2005-05, 11-26.

- Hooper, C.-A., Gorin, S., Cabral, C., Dyson, C. (2007). *Living with Hardship 24/7: The Diverse Experiences of Families in Poverty in England*. London: York Publishing Services Ltd.
- Hornberg C, Pauli A.(2007). Child poverty and environmental justice. *Int J Hyg Environ Health*. 210(5), 571-580. doi: 10.1016/j.ijheh.2007.07.006
- İlik B. (1990). *Yoksulluğun temel belirleyicileri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İlter, B., Demirbilek, M. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Pozitif Eylemler: Eko-okullar Programı'na Okul Sosyal Hizmeti Perspektifinden Bakış* (ss. 37-54). Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.
- İncedal, S. (2013). *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*. Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Jahan, S., Umana, A. (2003). The environment-poverty nexus. *Development Policy Journal*, 3(20), 53-70.
- Jo, Y. N. (2013). Psycho-social dimensions of poverty: When poverty becomes shameful. *Critical Social Policy*, 33(3), 514-531. <https://doi.org/10.1177/0261018313479008>
- Keleş, R., Hamamcı, C. (2005). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kılıç, S. (2013). Çevre Sorunları ve Yoksulluk. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(1), 9-20.
- Korkut, F. (2007). Psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. 32, 187-197.
- Krueger, A. B., Maleckov, J. (2003). Seeking the Roots of Terrorism. 14 Mayıs 2023 tarihinde https://politics.huji.ac.il/sites/default/files/claudeberrebi/files/20030606seeking_the_roots_of_terrorismthe_chronicle.pdf adresinden erişildi.
- Kruger, A.B., Maleckova, J. (2003). Education, Poverty and Terrorism: Is there a Causal Connection? *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), 119-144.
- Kudubeş, İ. E., Kudubeş-Akdeniz, A., Bektaş, M. (2017). Küreselleşmenin Yarattığı Yoksulluk: Çocuk Yoksulluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14(1), 79-85.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). *Çocukluktaki Yetersiz ve Kötü Beslenme ile Yoksulluğun İlişkisi*. A. E. Bilgili ve İ. Altan (Yay. Haz.). (ss.318-329). İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Kurnaz-Avşar, S. (2009). *Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu*. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Lewis, O. (1971). *Sançez Çocukları*. (L. Ragıp, Çev.). İstanbul: E. Yayınları.
- Lichter, D. (1997). "Poverty and Inequality Among Children". *Annual Review of Sociology*, 23, 121-145.
- Lyndon: (2019). Troubling Discourses of Poverty in Early Childhood in the UK. *Children and Society*, 33, 602-609.
- Malczyk, B. R., Lawson, H. A. (2017). Parental monitoring, the parent-child relationship and children's academic engagement in mother-headed single-parent families. *Children and Youth Services Review*, 73, 274-282.
- Maschewsky, W., 2001. Umweltgerechtigkeit, *Public Health und soziale Stadt*. VAS, Frankfurt am Main.
- Meder, M., (2009). *Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Metin, B., (2015). Gelecek Nesillerin Yaşam Fırsatları İçin Ciddi Bir Tehdit: Çocuk Yoksulluğu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(2), ss.166-188.
- Miley, K. K., O'Melia, M., DUBOIS, B. (1998) Generalist Social Work Practice Empowering Approach, Allyn Bacon, 14-23. Boston.
- Mihçı, M. (2018). *Güvenli okula ilişkin öğretmen görüşlerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Minujin, A., Delamonica, E., Davidziuk, A., Gonzalez, E. D. (2006). The Definition of Child Poverty: A Discussion of Concepts and Measurements. *Environment & Urbanization*, 18(2), 481-500.
- Mott, R., Keller, K., Rankin, J. B., Ball, A. (2018). Experiences of Young People Who Live with Food Insecurity. *Children ve Society*, 32, 207-2018.
- Narayan, D., Chambers, R., Shah , M. K., Petesch, P. (2000). *Voices of the Poor Crying Out for Change*. Oxford University Press.
- Northridge, M.E., Sclar, E.D., Biswas, P., (2003). Sorting out the connections between the built environment and health: a conceptual framework for navigating pathways and planning healthy cities. *J. Urban Health*, 80, 556-568.
- Ocaktan, M. E., Akdur, R. (2019). *Çocuk Hakları İhlallerinde Toplumsal ve Çevresel Etmenler, Çocuk İstismarı ve İhmali*, (ss.615-627), B. Ulukol (Yay. Haz.). İstanbul: Punto Yayınları.
- Öter, A. (2005). *Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri (Antalya Örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Özdemir, O., Özdemir-Güzel, P., Kadak, M. T., Nasıroğlu, S., (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 4(4), 566-589 doi:10.5455/cap.20120433
- Özkan, Y., Kılıç, A. G. E. (2014). Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler. *Turkish Journal of Social Research/Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 397-412.
- Özkan, Y., & Selçik, O. (2016). Klinik çalışmadan sosyal politikaya: Okul sosyal hizmet uzmanlarının rolleri ve sorumlulukları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 431- 437.
- Raffo, C., Dyson, A., Gunter, H., Hall, D., Jones, L., Kalambouka, A. (2007). *Education and poverty: A critical review of theory, policy and practice*, 6-46. University of Manchester, Manchester.
- Reynolds, L. (2005). *Full House? How Overcrowded Housing Affects Families*. London, Shelter.
- Reardon, T., Vosti, S. A. (1995). Links Between Rural Poverty and the Environment in Developing Countries: Asset Categories and Investment Poverty. *WorldDevelopment*, 23(9), 1495-1506.
- Rice, B. (2006). *Against the Odds: An Investigation Comparing the Lives of Children on Either Side of Britain's Housing Divide*. Shelter.
- Ridge, T., Millar, J. (2000). Excluding Children: Autonomy, Friendship and the Experience of the Care System. *Social Policy and Administration*, 34(2), 160-175.
- Ridge, T. (2003). *Listening to Children, Developing a Child-Centred Approach to Childhood Poverty in the UK*. Australian Institute of Family Studies, Family Matters ,65. Australia.
- Ridge, T. (2009). Living with Poverty. A Review of the Literature on Children's and Families' Experiences of Poverty. Social Policy, University of Bath, *Department for Work and Pensions, Research Report No 594*.
- Rosen, J. A., Chen, X. (2015). *High school dropouts: Demographic backgrounds, academic experiences, engagement, and school characteristics*. Institute of Education Science. U.S. Department of Education.
- Santa-Maria, I. (1987). *Trafficking in Children: A Horrendous Crime*. Barricada.
- Schneider, T., Sprague, J. Ve Walker, H. (2000). *Safe school design: a handbook for educational leaders applying the principles of crime prevention through environmental design*. Eric Clearinghouse on Educational Management, University of Oregon, Eugene.
- Sen, A. (1992). *Inequality Reexamined*, Massachusetts: Harvard University Press. *Poverty and Famine. An Essay on Entitlement and Deprivation*. (ss.14-109). NewYork: Oxford University Press.
- Sener, D. K., Ocakçı, A. F. (2012). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi* ,13(1), s.57-69
- Sheafor, B. W., Horejsi, C. R. (2003). *Techniques and Guidelines for Social Work* (ss55-67). USA: Pearson Education.

- Shelter. (2006). Chance of a Lifetime: The Impact of Bad Housing on Children's Lives. 5 Mayıs 2023 tarihinde https://england.shelter.org.uk/professional_resources/policy_and_research/policy_library/chance_of_a_lifetime_-_the_impact_of_bad_housing_on_childrens_lives adresinden erişildi.
- Şimşek, Z., Erol, N. (2003). Yoksulluk: Çalışan Çocuklarda Yeterlik Alanları Davranış ve Duygusal Sorunlar. *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sempozyumu 2*, 349-358.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş* (A. Karatay Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Thomas, H., Boyle, M. H. (2020). *Improving the Mental Health of Young Children in Toronto: Needs Assessment and Literature Review*. Toronto.
- Trani, J.F., Cannings, T.I. (2013). Child poverty in an emergency and conflict context: A multidimensional profile and an identification of the poorest children in Western Darfur. *World Development*, 48, 48-70.
- TÜSİAD (2000). *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- UNICEF. (1997). *Dünya Çocuklarının Durumu*, Ankara.
- UNICEF. (2005). *Dünya Çocuklarının Durumu; Çocukluk Tehdit Altında*, Ankara.
- UNICEF. (2012). *Dünya çocuklarının durumu: Kentsel bir dünyada çocuklar*, Ankara.
- UNICEF, (2014). *Sayılarla dünya çocuklarının durumu*, Ankara.
- Wolfe B. L., Haveman, R. (2002). Social and nonmarket benefits from education in an advanced economy. *Paper presented at the conference of the Federal Reserve Bank of Boston on Education in the 21st Century: Meeting the Challenges of a Changing World*. Boston, MA.
- World Bank, (1990) "World Development Report." Washington.
- WHO, (2010) *Children's Environmental Health Units*, Geneva.
- Yaylı, H. (2006). *Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye Yeni Bir İnsan Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu*. *Sosyoloji Konferansları*, İstanbul Üniversitesi İİBF Metodoloji ve Sosyoloji Araştırma Merkezi, İstanbul Üniversitesi Yayını No: 4685, ISSN 1304-0243, s.67-82.
- Yeni Dünya, A. C. (2007). *İnsan Ticareti Suçu* (TCK.m.80). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Yeşilkayalı, E. (2016). Okul Sosyal Hizmeti Uygulamasında Yaklaşım Ve Model Örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 135-152. DOI: 10.5578/jss.10228
- Yıldırım, A. (2019). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele". *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 15-33.
- Zengin, O., Çalış, N. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 47-68.
- Zastrow, C. (2013) *Sosyal Hizmette Giriş*. Ankara: Nika.